BABEL.

September 2022
Jaargang 31
Nummer 01

Babel danst *ecstatic* | Nachtclubscènes stellen vaak teleur

Universiteit van Amsterdam
Faculteit der Geesteswetenschappen

Beeld /// **Mila Milošević**

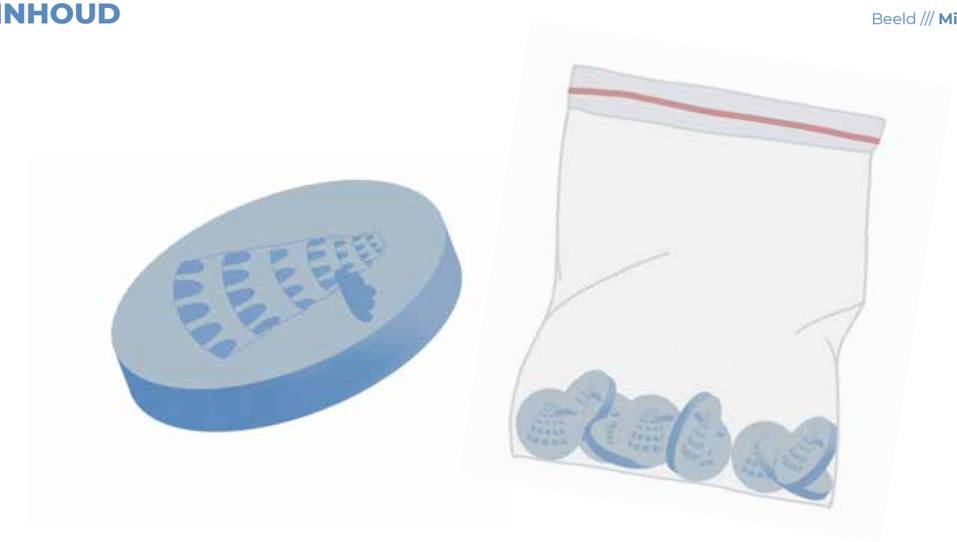

IN DE GEEST VAN
Vladimir Solovjov *04*

REPORTAGE
Staat van de Europese Literatuur *06*

ESSAY
Trippen in de oorlog *22*

03. HOOFDREDACTIONEEL • *door Kevin Hoogeveen* /// **04. IN DE GEEST VAN SOLOVJOV** • *door Edgar Albers* /// **06. REPORTAGE STAAT VAN DE EUROPESE LITERATUUR** • *door Dorus Asselbergs* /// **10. REPORTAGE ECSTATIC DANCE** • *door Dieuke Kingma* /// **12. COLUMN** • *door Afra van Ooijen* /// **13. ESSAY EXTASE IN DE KUNST** • *door Sophie Meijer* /// **15. ESSAY MYSTIEK** • *door Maartje Stam* /// **17. OPINIE NACHTCLUBSCÈNES** • *door Lucas Gortemaker* /// **19. COLUMN** • *door Sonja Buljevac* /// **20. GEZIEN: BRUEGELS TOREN VAN BABEL** • *door Mila Milošević* /// **22. ESSAY DRUGSGEBRUIK DOOR SOLDATEN** • *door Afra van Ooijen* /// **24. MOKUM: ROXY** • *door Jens van der Weide* /// **26. TALIGE WENDING: EXTASE** • *door Kevin Hoogeveen* /// **27. PROZA: VERHAAL** • *door Teske Wortman* /// **28. GEDICHT** • *door Sarah Groeneweg*

Babel is jarig!

Deze maand bestaat het magazine van de faculteit Geesteswetenschappen dertig jaar. Ooit begon het als blad van de Letterenfaculteit. Dit verklaart de naam: met Gods vernietiging van de Toren van Babel begon volgens het Bijbelboek Genesis ooit de Babylonische Spraakverwarring en begonnen mensen verschillende talen te spreken. Nu prijkt Bruegel de Oudes Toren van Babel op de voorkant op twee manieren: Jolan is verantwoordelijk voor de Babel-A in de naam, Bob heeft de cover getekend.

Al drie decennia blijkt de papieren *Babel* niet kapot te krijgen. Dit jubileumnummer, met als thema ‘Extase’, is een getuigenis van deze continuïteit. Nieuwe schrijvers maken hun *Babel*-debuut in groten getale: Dieuke, Edgar, Maartje en Sophie hebben zich bij ons aangesloten. We verwelkomen eveneens onze nieuwe hoofdredacteur: Jens. We bedanken Loïs voor haar inzet en zijn verheugd dat zij aanblijft als schrijfster. Helaas nemen we met dit nummer ook afscheid van een aantal schrijvers. Sonja, Sarah en Teske zwaaien af. Ook hen bedanken we.

‘Extase’ bracht veel teweeg bij het flink uitgedijde schrijverscorpus. De geesteswetenschapper die deze week in de schijnwerpers staat is Vladimir Solovjov. Edgar leidt ons binnen in diens gedachten over de liefde. Hierop volgt Dorus’ reportage van de Staat van de Europese Literatuur die 16 juni jongstleden in de Agnietenkapel is uitgesproken door gerenommeerd auteur Alain Mabanckou. Dieuke neemt ons vervolgens mee in de wereld van Ecstatic Dance. Afra bespreekt in haar column hoe het hoogtepunt van extase gepaard kan gaan met het zwaarmoedige besef dat er zonder dalen geen pieken zijn.

Iemand die goed gepiekt heeft is Theresia van Avila. Sophie vertelt je meer over Bernini’s beeldhouwwerk van Theresia’s extase en andere beroemde geestverrukkingen in de kunsten. Hierna bespreekt Maartje in vogelvlucht de mystiek in de drie Abrahamitische religies. Wat de kerk voor de één is, kan de dansvloer voor de ander zijn. Extase vindt niet louter plaats in religieuze sferen. Nachtclubs komen voor in menig film en serie. Lucas deelt zijn mening over nachtclubscènes.

Sonja neemt niet enkel afscheid van het schrijversbestaan bij *Babel*, maar ook van het inkopen van studiemateriaal, en daarmee van een levensfase, in haar column. Mila grijpt het jubileum aan als gelegenheid tot het bespreken van Bruegels Toren van Babel. Afra’s essay staat ook in de stroom van de geschiedenis: zij schrijft over drugsgebruik door soldaten tijdens oorlogen. Hierna schijnt Jens zijn licht op een stukje lokale geschiedenis: dat van de RoXY die op het Singel zat. Teske sluit haar loopbaan bij *Babel* af met een verhaal over thuis. Omdat het thema extase is, is het ook passend wat dieper in te gaan op het woord zelf. De talige wending heeft daarom ‘extase’ als onderwerp. Sarahs gedicht besluit dit nummer.

De redactie hoopt dat je deelt in de vreugde van *Babels* verjaardag. Dat *Babel* nog lang haar lezers mag informeren en amuseren!

Veel liefs,
Jens en **Kevin**

Vladimir Solovjovs liefdesfilosofie

Ik overdrijf niet wanneer ik zeg dat Vladimir Solovjov voor de 20e-eeuwse Russische filosofie was wat Kant was voor de 19e-eeuwse Duitse: niemand kon om hem heen. Vrijwel eigenhandig zette Solovjov de zogenaamde 'religieuze renaissance' in gang die de mystieke, christelijke en metafysische filosofische agenda van de decennia na hem domineerde. Eén van Solovjovs populairdere werken is de artikelenreeks *De betekenis van liefde* (1892-1894), waarin hij liefde letterlijk een kosmische betekenis toedicht.

Tekst /// **Edgar Alberts** Beeld /// **Winonah van den Bosch**

Der schönen Liebe sei das neue Leben,
Der Eintracht, der Versöhnung sei's geweiht.
— *Schiller, Die Braut von Messina*

Vladimir Sergejevitsj Solovjov (1853-1900) werd in Moskou geboren als de zoon van een bekende Russische historicus en een moeder die afstamde van de filosoof Grigori Skovoroda, die weleens 'de Oekraïense Socrates' wordt genoemd. Na in zijn tienerjaren een rebelse 'nihilistische' fase door te hebben gemaakt (met alle lange haren en uit het raam geworpen heiligeniconen van dien), keert Solovjov, onder andere via zijn eerste filosofische liefde Spinoza, terug tot een christelijk-idealistische wereldbeschouwing. Vermoedelijk speelde hierbij een ontmoeting met een treinpassagiere, die Solovjov in een latere gefictionaliseerde hervertelling 'Julie' noemt, een grote rol. Deze Julie redt in de hervertelling het leven van Solovjovs stand-in door te voorkomen dat hij bewusteloos tussen twee treinwagons valt en wordt overreden. Als hij weer bijkomt, ziet hij Julie in een nieuw, stralend licht en voelt hij plotsklaps een intense liefde voor heel het universum die zijn leven weer zin geeft: 'deze liefde [heeft] mij weer tot leven gebracht,' biecht hij op. Weinig verwonderlijk dus dat Solovjov, jaren na het incident, bij de ontwikkeling van zijn filosofische systeem de liefde niet over het hoofd ziet.

Het koninkrijk Gods

Voor wat volgt, is het goed alvast een algemene kenschets te geven van Solovjovs ideeën over de loop van de wereldgeschiedenis. Voor Solovjov is de geschiedenis een teleologisch proces met een duidelijk beginpunt en einddoel. Alles begint met de schepping van de Wereldziel, oftewel Sofia: de als vrouwelijk voorgestelde goddelijke Wijsheid. Aanvankelijk is Sofia één met God en heeft ze, zijnde Gods evenbeeld, ook deel aan Zijn grenzeloze vrijheid. Als Sofia besluit om deze vrijheid te misbruiken door zich egoïstisch los te willen maken van God, ontstaat onze materiële wereld. Deze wereld weerspiegelt Sofia's egoisme. Waar vroeger eenheid heerste, domineert nu versplintering: twee objecten kunnen niet gelijktijdig één plaats innemen (ruimtelijke scheiding) en tijdsmomenten bestaan niet 'naast' elkaar, maar volgen elkaar op (temporele scheiding) – alles sluit elkaar onderling uit.

Het doel van de geschiedenis is de hereniging van de gevallen wereld met God door de opheffing van ruimtelijke en temporele scheiding. Kortom, het neerdalen van het koninkrijk Gods. (Aan ambitie duidelijk geen gebrek.) Alles beweegt richting dit doel. Zo werden organismen door de tijd heen bijvoorbeeld steeds complexer. Het natuurlijke eindpunt van dit evolutionaire proces is de mens, die in staat is (morele) waarheden te beseffen en daarom een oneindig potentieel heeft om zichzelf en de wereld om hem heen te perfectioneren. Deze potentie is volgens Solovjov ook wat de mens absoluut waardevol maakt. Onderdeel van de restauratie van de perfecte schepping is de restauratie van het 'ware individu'. Het is hier waar liefde ten tonele komt.

Seksuele liefde

Solovjov focust in *De betekenis van liefde* primair op 'seksuele liefde' (*polovaja ljoebov*), waarbij 'seksueel' niet zozeer slaat op 'seks' als wel op 'sekse'. Het uitgangspunt is dat de mens door een verkeerd en corrupt egoïsme geleid wordt. Natuurlijk, op een zeker abstract niveau snappen we heus wel dat we niet het middelpunt van het universum zijn, maar onze houdingen en gedragingen getuigen ervan dat we onszelf weldegelijk voortrekken. Liefde trekt de mens uit dit egoïsme op. Als je verliefd bent, meent Solovjov, dan erken je niet slechts intellectueel dat de ander net zoals jij een absolute waarde heeft, maar je voelt het met heel je wezen. Alleen seksuele liefde kan dat doen: liefde voor het vaderland of de mensheid is te abstract en ouderliefde te eenzijdig. Slechts seksuele liefde combineert volgens Solovjov gelijkheid (allebei concrete mensen) enerzijds met verschil (andere geslachten) anderzijds en maakt zo dat we iemand die wezenlijk van ons verschilt dezelfde waarde toekennen als onszelf. Homoseksualiteit vindt Solovjov, in dit opzicht een product van zijn tijd, illegitiem: hij noemt het een 'tegennatuurlijk surrogaat'.

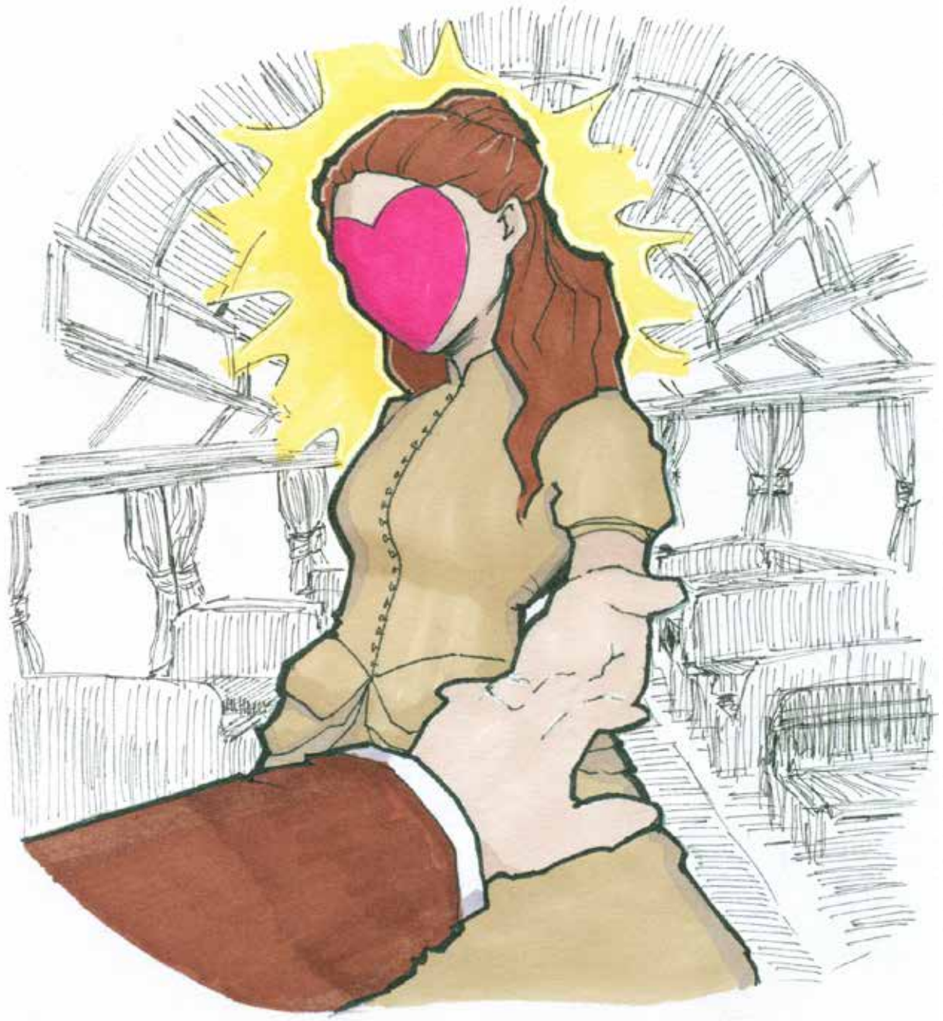

De onmiddellijke 'taak' (*delo*) van seksuele liefde is de vereniging van de geliefden tot één nieuw, 'waar' individu; de splitsing van de mensheid in twee geslachten is in Solovjovs ogen een gevolg van de versplintering van deze gevallen wereld en moet als zodanig worden overwonnen. 'Vereniging' is hier geen eufemisme voor geslachtsgemeenschap. Solovjov gaat het om iets veel radicalers dan dat, namelijk om de opheffing van materiële scheiding. 'Zij zullen tot één vlees zijn' (Gen. 2:24) leest Solovjov niet als metafoor, maar als uitdaging.

Roze bril?

Dit klinkt waarschijnlijk allemaal net iets té idealistisch voor moderne oren – ook voor klassieke trouwens: de Epicureërs bekritiseerden dergelijke opvattingen al. Zo'n letterlijke vereniging is overduidelijk onmogelijk. Bovendien dooft de liefdesvlam die ons de ander als absoluut waardevol doet erkennen al gauw weer uit: als de roze bril van onze ogen valt, dan zien we hoe absurd al die verliefde dromerij eigenlijk was.

Solovjov is zich van deze problemen bewust. Dat er een verschil bestaat tussen hoe we iemand zien terwijl we verliefd zijn en wanneer die verliefdheid overwaait, is evident. Maar waarom, vraagt Solovjov, zouden we hetgeen we in onze verliefdheid waarnemen daarom voor waan houden? Iemand is weliswaar in realiteit niet zo ideaal als we hadden voorgesteld, maar moeten we daaruit maar concluderen dat de poëtische perfectie die we voor ogen hadden een ijdele droom was en dat we ons met de prozaïsche werkelijkheid tevreden moeten stellen? Of moeten we onze verliefde idealisaties niet veeleer voor potenties houden die we kunnen helpen actualiseren? Liefde is volgens Solovjov niet alleen een kwestie van voelen, maar ook van werken: niet alleen van perfectie zien, maar ook van perfectie verwerkelijken.

Dat liefde, hoe volmaakt dan ook, op zichzelf genomen echter niet genoeg is om twee letterlijk tot één te maken – ook dat erkent Solovjov. De taak van de liefde is daarom direct verbonden met het doel van de geschiedenis: de restauratie van het ware individu is alleen mogelijk bij de gelijktijdige restauratie van heel het universum. Tot die tijd komt het voor de geliefden aan op volhardend geloof in hun toekomstige vereniging.

Maar daar mag het niet bij blijven. Seksuele liefde is voor Solovjov niet alleen de 'hoogste bloei' van het individuele leven, maar ook het model voor alle leven überhaupt. Liefde mag niet leiden tot 'egoïsme met z'n tweetjes'. Ook de relatie tussen individu en maatschappij is idealiter één van wederkerigheid en liefde, waarbij elk harmonieus, maar toch in zekere zelfstandigheid, met ieder samenleeft: vereniging is geen eenwording. Hetzelfde geldt voor de natuur: we moeten de natuur vrezen noch domineren, maar liefhebben als gelijkwaardige partner. En hoewel we niet precies kunnen weten hoe de geschiedenis haar doel zal bereiken, staat volgens Solovjov vast dat we met de cultivering van deze universele liefde – de mystieke, alomvattende liefde die dankzij 'Julie' in Solovjovs eigen hart werd aangewakkerd – de komst van het koninkrijk Gods op aarde zullen bespoedigen. ▲

Nike Sneakers en Hella S. Haase: **De staat van de Europese Literatuur**

In Nederland wonen is soms een rare ervaring. Onder het mom van ‘doe maar normaal dan doe je al gek genoeg’ lijkt de definitie van het woord ‘normaal’ steeds gekker te worden. Iedere vrijdagavond kijkt iedereen even goedlachs naar Ik Hou van Holland, maar op zondag slaan we elkaar de hersens in vanwege Feyenoord-Ajax; ontvoert de staat 1200 kinderen van gedupeerde ouders, dan wuift de minister-president dat weg alsof hij zonet zijn bolletje pistache-ijs op de grond heeft laten vallen; en wordt een of andere prinses 18 jaar oud, dan erft ze een jachtlandgoed waar ze met jachtgeweer en al edelherten mag gaan dood schieten voor de rest van haar leven. De afgelopen vijf jaar hebben iets weg van een gezellig theekransje in een bejaardenhuis, waar om de zoveel tijd ook een schaap geofferd wordt aan de zonnegod Ra - “Wil er nog iemand anders een koekje?”

Tekst /// **Dorus Asselbergs** Beeld /// **Mila Milošević**

Het is dan ook niet verrassend dat onze hoofdstad een Mekka is voor iedereen die van illusie en dissociatie houdt. Wél was het opvallend, dat op 16 juni, temidden van al die paddo’s en half psychotische toeristen, de Frans-Congolese schrijver Alain Mabanckou de huidige Staat van de Europe Literatuur zou uitspreken in de Agnietenkapel, en een kortstondig einde wist te maken aan die plakkerige bubbel, voortgekomen uit dat zeepsopje vol bezigheidstherapie en RTL Boulevard.

Voxpop

Wat een leuke plek hè?’ was het eerste wat ik iemand hoorde zeggen, toen ik om 15:15 bij de Voxpop binnenliep voor het vragenuurtje dat aan Mabanckou’s toespraak vooraf ging. Daarna nog een paar keer: ‘Wat een leuke plek hè?’ ‘Wat een leuke plek hè?’ Meestal, naar mijn ervaring, is het zo dat wanneer mensen herhaaldelijk blijven stellen dat iets heel leuk is, dat dat vervolgens dan wel meevalt: ‘Leuk hè, ons kerstdiner?’ ‘Leuke hè, sportdag…’ En even huiverde ik bij de gedachte dat de drie rijen zwarte stoeltjes, de kleine verhoging waarop een olijfgroene bank stond en het bijzettafeltje met waterkan het interieur zouden vormen voor een zoveelste dag vol losse flodders en niets-zeggende fronsblikken, vol vragen zonder antwoord, vol ja-geknik, vol debatten zonder conclusie, vol lege uitspraken als ‘we moeten de dialoog aangaan’ en ‘laten we de middenweg zoeken.’ Maar de dag hield meer in petto - het was nu alleen eventjes wachten.

Het publiek was niet al te veelbelovend. Het grootste deel van de aanwezigen bestond, naar mijn vermoeden, uit professoren, assistent-professoren en andere mensen die werkzaam waren aan de UvA, en waarschijnlijk voor een gedeelte daar aanwezig waren uit verplichting, en voor ander gedeelte uit passie voor hun vak. Want de meesten hielden zich natuurlijk wel bezig met literatuur. Dan wel de Nederlandse, de Europese, of de ‘Wereldse.’ Ook waren er enkele studenten, waarvan sommigen Mabanckou hadden moeten lezen voor een van hun vakken, zo bleek uit het korte gesprekje dat ik had met het meisje dat naast mij zat. Als laatste waren er nog twee oudere vrouwen, die het, voorafgaand aan het vragenuurtje heel de tijd hadden over hun kleinkinderen… een kleinzoon hier, een kleinzoon daar… Heb je het gehoord van zus? Heb je het gehoord van zo? Een typisch tweetal boomers dat ondanks alle studieschulden, epidemie in geestesziekten, en de *impending doom* van een klimaatcrisis, diep van binnen nog steeds vermeent dat iedere 20-jarige simpelweg al zijn problemen oplost met een flinke schop onder zijn kont. Maar misschien kleur ik de hokjes nu iets te enthousiast in.

Het wachten duurde niet zo lang. Na een kwartier keken mijn publieksgenoten en ik om richting de voordeur, waar plots een blije, oplichtende stem klonk, die in het Engels sprak en hier en daar kort moest lachen om de grapjes van mensen die allen zijn hand wilde schudden en nu toestroomde als gieren naar een koeienkadaver.

Mabanckou verscheen als een frisse wind in de al met airco verkoelde ruimte van de Voxpop. Hij droeg een overhemd met bloemen erop, twee sneakers van het merk Nike, en een donkerblauwe spijkerbroek die zo oversized was dat, zou je de pijpen volpompen met lucht, de schrijver, ondanks zijn beide Booker Prize nominaties, aan zijn enkels opstijgen zou. Verder droeg hij een soort nepleren muts, een pet zonder kap aan de voorkant maar wel met zo’n riempje om hem strakker om je hoofd te doen. Geen stropdassen, geen maatpakken, geen paar lakschoenen of andere vormen van poespas… Op het eerste gezicht leek Alain Mabanckou iemand die vooral zichzelf gebleven was.

> **En even vroeg ik me af of Mabanckou nooit moe werd van al die vragenuurtjes op al die universiteiten, of hij geen blaren ondervond van al die vingers op de zere plek, of hij geen prikkende ogen had door alle zeepbellen die hij deed barsten**

Gorman

Het vragenuurtje kende weinig stiltes. Terwijl ik rustig tegen de pilaar die naast mijn stoeltje stond aanleunde, hoorde ik hoe het gehele uur, als een concertzaal waar een jazzband speelt, werd gevuld met vraag en antwoord. ‘Gelukkig’ dacht ik. Het was niet zo’n middag waarop iedereen naar de uitgenodigde ging zitten staren alsof hij zichzelf interviewen zou.

Desalniettemin was er hier en daar een snufje ongemak te bespeuren in de nu gevulde ruimte van de Voxpop. Hier en daar klonk er een korte huivering, een kleine trilling bij het stellen van een vraag, alsof er een geniepig en minimaal stemmetje, voortgekomen uit een combinatie van *white guilt* en de angst om gecanceld te worden, bij een groepje aanwezigen had ingefluisterd om met een lichtzinnigheid rond bepaalde onderwerpen heen te dansen, alsof ze de chachacha moesten doen op een vloer vol glasscherven. Dat gezegd hebbende, dit gold zeker niet voor het grootste deel van de vragenstellers, die met een simpele nieuwsgierigheid voor de dag kwamen, en zeker niet voor Mabanckou, die op zijn beurt over iedere vorm van ongemak heen walste met zijn goedlachse humeur en triomfantelijke handgebaren.

Al snel bleek dat de Frans-Congolese schrijver zo verschrikkelijk met zijn voeten op de grond staat dat je bijna begon te vermoeden dat er een dikke laag bizonkit onder de zolen van zijn Nike-sneakers zat. De man heeft een prachtig vermogen om alle feiten één voor één op een rijtje te zetten, om onderwerpen samen te vatten met een altijd rake precisie, om zijn antwoorden dermate samenhangend te maken dat ze als hapklare boterkoek van zijn tong komen stromen.

Op de vraag of hij zichzelf een activist vond stelde Mabanckou dat dat niet uitmaakte: Hij was een activist, of hij nou wilde of niet. Als Afrikaanse schrijver kun je niet anders dan activistisch zijn. Gezien de barre omstandigheden waaronder sommigen op het continent leven, heeft iemand als Mabanckou simpelweg niet de luxe om als een Europeaan over niets te schrijven, om 600 pagina’s aan een vogel te besteden, te wachten op Godot, of om als Oblomov op de bank te gaan liggen nadenken over het openen van een brief.

Op de vraag of hij wel had bedacht in zijn eigen taal te schrijven, antwoordde Mabanckou dat dat onmogelijk was: zijn eigen taal kende alleen een orale traditie, en dus, of hij nu wilde of niet, was hij genoodzaakt te schrijven in het Frans en een plekje op te eisen in een literaire traditie die met name Westers is en waarmee hij was doodgegooid op school. Mabanckou, ondanks alles, had er dus bewust voor gekozen om die strijd aan te gaan, om, bijvoorbeeld, in één van zijn vele romans, het Frans dermate om te buigen opdat hij in ieder geval het ritme zijn eigen taal waarborgen kon – of in zijn woorden: ‘I had to break French.’

Op diezelfde manier vroeg iemand hem naar zijn ervaringen als Afrikaanse schrijver in de literaire wereld. Meteen greep Mabanckou zijn kans om te vertellen hoe hij vermoedde dat veel ‘Afrikaanse’ literatuur is voortgekomen uit commercie en de wensen van de literaire markt, hoe hij zelf ook wel eens had meegemaakt dat een uitgever ‘meer Afrika’ eiste, meer hongersnood en oorlog, maar hoe hij er ook keer op keer voor koos om dan maar niet gepubliceerd te worden en bij zichzelf te blijven.

Als laatste vroeg iemand, een oudere vrouw met twee pareloorbellen, wat Mabanckou vond van het debat omtrent Amanda Gorman en Marieke Lucas Rijneveld, dat ongeveer een jaar geleden rond ging op twitter. ‘Who wrote a beautiful poem by the way’ voegde ze luidkeels toe bij het noemen van Gorman’s naam, om nog maar eens te benadrukken hoe begaan en modern ze wel niet was jegens de wereld om haar heen – een luttele poging tot slijmen waar een naaktslak nog van had kunnen leren. Mabanckou glimlachte en antwoordde doodleuk: ‘It wasn’t a very good poem, but if you want to translate something, you have to find the best.’ Nu kon ik het gezicht van de vrouw niet precies zien van waar ik zat, maar ik beeldde me in dat het plots geslagen werd door een zelfbewustzijn waar zelfs Sartre nog een puntje aan zuigen kon.

En even vroeg ik me af of Mabanckou nooit moe werd van al die vragenuurtjes op al die universiteiten, of hij geen blaren ondervond van

al die vingers op de zere plek, of hij geen prikkende ogen had door alle zeepbellen die hij deed barsten; of hij nooit op de bedrand zat van zijn hotelkamer en twijfelde of hij al die uitgevers moest blijven afslaan, of hij wel activist wilde zijn, en of hij het nog kon opbrengen om al die oudere vrouwen met pareloorbellen serieus te blijven nemen. Maar wie weet. Misschien ook wel.

Hella S. Haase

Na het vragenuurtje gingen Mabanckou, Guido Snel, degene die mij had uitgenodigd voor deze reportage, en enkele andere professoren wat drinken op een terras. Ik mocht ook mee, iets wat erg aardig was. Dat laatste kan ik niet genoeg benadrukken – Guido zette mij speciaal neer naast Mabanckou zodat ik hem in ieder geval één goede vraag stellen kon. Daarbij had hij mij in de eerste plaats nog niets eens hoeven uitnodigen, en mij gewoon kunnen negeren als een alcoholist op een middelbare school reünie waar iedereen uitermate netjes is.

Ik mocht dus beginnen met het stellen van een vraag. Nu had ik thuis een aantal interviews met Mabanckou zitten lezen, en in allemaal viel het mij op dat de Congolese schrijver keer op keer specifiek een rol weglegde bij jonge mensen voor het ontwikkelen van een modern Afrika, en een nieuwe wereld in het algemeen. En dus vroeg ik hem of hij verder wilde uitweiden over wat die rol precies inhield, en wat volgens hem de plek voor jongeren was in, bijvoorbeeld, de hedendaagse literatuur.

Mabanckou zei dat hij het deels als zijn taak beschouwde om de verbinding aan te gaan met jonge mensen, om, wanneer hij ze ziet, een praatje met ze te maken, opdat hij te weten krijgt wat er in hun hoofden speelt. Hij vond het tragisch dat jongeren minder lezen, maar vond tegelijkertijd dat dat niet aan hen lag, maar aan de literatuur. Daarbij, zei hij, zeggen oude mensen altijd dat jonge mensen te weinig lezen. Hierop haakte een ander in, opnieuw diezelfde vrouw met de twee pareloorbellen:

‘I used to know Hella Haase, a very famous Dutch writer and friend of mine, and she always used to say ‘Young people don’t read anymore, young people don’t read anymore.’

Wat Hella S. Haase precies met hele verhaal te maken had wist ik ook niet.

Niets ontstaat uit niets, en al snel veranderde het gespreksonderwerp van ‘jonge mensen lezen niet meer’ in ‘Netflix-series worden tegenwoordig ook heel goed geschreven’ en ‘lezen jullie eigenlijk op een e-reader of nog echt op papier?’ waarna iedereen geacht werd om te vermelden of hij of zij nu nog las op een e-reader of op papier.

Langzamerhand wist ik steeds minder goed wat ik moest zeggen. Voor een gedeelte kwam dat voort uit desinteresse, en voor een ander gedeelte uit verlegenheid. Want soms ben ik dat, verlegen. Na

twee jaar pandemie zijn sommige sociale vaardigheden gekrompen als een komkommer in de zon. En misschien, denk ik nu, ben ik wel een hypocriete zak wanneer ik dingen opschrijf als ‘het publiek was niet al te veelbelovend’ en ‘een luttele poging tot slijmen waar een naaktslak nog van leren kan.’ Het is ook erg makkelijk klagen vanachter een laptopscherm. Misschien ben ik wel bang. Maar aan de andere kant, misschien is dit wel simulatie en ben jij een robot die nu naar robotletters in een robottijdschrift zit te kijken; misschien is dit wel een droom en beeld je je dit allemaal in. Zolang er mensen zijn die nog steeds geloven dat de aarde plat is, moet hypocrisie ook door de beugel kunnen.

> **Misschien was dit alles wel harstikke betekenisloos en ontiegelijk decadent**

Bovendien zag ik hoe Mabanckou ook steeds meer afdreef naar de Instagram-feed op het scherm van zijn Iphone, en hoe zijn duimen onverschillig over het glas begonnen te razen als een Harley Davidson over asfalt. ‘Maybe go to the hotel?’ vroeg hij een paar keer, waarop de andere aanwezigen plots ietsje harder begonnen te praten, over allerlei moeilijke en interessante onderwerpen als conceptuele kunst, Iraanse literatuur, en de hedendaagse abstractie van identiteit, in de hoop de uitverkorene nog even vast te kleven aan zijn terrasstoeltje.

Toen, desondanks, alle glazen eenmaal leeg waren, en we van het terras vertrokken, vroeg ik Mabanckou of hij eigenlijk een goede vlucht gehad had, en of hij nog verdere plannen had met de rest van zijn tijd in onze hoofdstad. ‘What are the best nightclubs in Amsterdam?’ vroeg hij me direct. ‘Me and my friends want to go out tonight.’

‘Dat is een heel stuk beter dan de bedrand van een hotelkamer’ dacht ik.

This one means tiger

Ik had een klein uurtje te doden voordat Mabanckou’s toespraak in de Agnietenkapel zou beginnen. Ik kocht een maaltijdsalade bij de Albert Heijn, ging nog eens over mijn notities en besloot daarna met een lange omweg alvast naar de kapel te vertrekken. Opeens, tussen alle selfie-makende toeristen door, hoorde ik een stem in de menigte: ‘Nice cigar!’

Op de stoep, in de schaduw, met een gitaar tegen zijn middenrif, zag ik een zwerver zitten, die nu naar de sigaar tussen zijn vingers wees.

‘I’m learning Mandarin’

Ik vroeg hem hoe.

‘Just go up to random Asian people and ask them for words. Look’
Hij liet me een notitieboekje zien dat tegen zijn halve liter aanstond, vol met allerlei tekens die ik niet begreep. Al snel volgde er een vluchtige waterval aan uiteenlopende statements:

‘This one means beauty… This one means tiger… I’m also learning Malaysian because why the fuck not… I’m going to a concert tomorrow, I forgot the band’s name, it’s in the Hague, my sister recommended it… you look like the side character in an Arnold Schwarzenegger movie… have you got to be somewhere?’

Zijn verschijning was als een speldenprik in een koortsdroom, als een bak ijswater in je gezicht op een vroege zomerochtend. Ik besefte me dat ik even in een waan had geleefd, dat ik op een terras had gezeten en leuk had gedaan, dat ik onderweg was naar een speech waar slechts geleerden aanwezig zouden zijn en die plaats zou vinden in een gotische kerk vol 17e-eeuwse schilderijen.

‘I’m illiterate. Nah, I’m joking’

Misschien maakte de staat van de Europese literatuur wel niet zoveel uit, zijn woorden slechts woorden, en draait het echte leven vooral om eten, drinken en onderdak. Misschien barstte Mabanckou wel geen bubbels open, is dat hele universiteits-gebeuren één groot theater en was ik onderweg naar een poppenshow vol geapplaudisseer en gepapegaai. Misschien was dit alles wel harstikke betekenisloos en ontiegelijk decadent…

Doe maar normaal

Mabanckou’s toespraak ging over het overstijgen van grenzen. Hij vertelde hoe verschil juist de sleutel kan zijn tot het begrip van zowel jezelf als de buitenwereld, hoe er een radicale openheid en sympathie nodig is om de ander binnen te laten. Hij refereerde naar zijn eigen leven, hoe hij van Congo naar Frankrijk en uiteindelijk naar de Verenigde Staten is verhuisd, en hoe hij juist door zijn reizen, door zijn emigreren, door zijn status als wereldburger zijn eigen geboortegrond beter is gaan begrijpen. Mabanckou stelde, in zijn lang ritmisch lopende Frans, dat Afrika door zijn vroegere onderdrukkers geregeld wordt weggezet als één plek, waar alles hetzelfde lijkt te zijn, en hoe des te noodzakelijker het is om daarom juist de verschillen te benadrukken, tussen landen, tussen mensen, tussen culturen, en dat er pas dan een nieuw Afrika kan ontstaan, een Afrika diep verbonden met zijn plek in de wereld. Er was één metafoor die met name opviel, en die, naar mijn mening, meer dan geschikt is om dit stuk mee te eindigen: ‘Pas als de vogel zijn boom verlaten heeft, weet hij waar hij thuishoort.’

Wellicht heeft Mabanckou gelijk, en is het niet alleen Afrika dat zijn grenzen verkennen kan, maar moeten ook wij een flink op reis. Wellicht kan de gemiddelde Feyenoord-supporter eens toekijken vanuit zijn ME-busje hoe een ander in de rij staat; kan Amalia een gele band in judo halen in plaats van een jachtlicentie; zou een politicus eens op de koffie moeten bij een van zijn slachtoffers, en kan een Hella S. Haase fan ook eens iets anders lezen. Wie weet is het zien van een ander, wel een heel stuk beter dan altijd in de spiegel kijken. Maar hey, doe maar normaal, dan doe je al gek genoeg. ▲

Dansen in de buik van Odessa: een ontmoeting met ecstatic dance

‘HOE! HA!’ roepen we. Hard gestamp vult de ruimte. Ik sta in een cirkel met vier anderen. We dansen, zetten onze benen stevig op de houten vloer en zwaaien onze armen met ons mee, van links naar rechts. Onze blikken zijn ondeugend, uitdagend en speels, en als onze ogen elkaar ontmoeten ontsnapt er een lach. We zijn een geheel, onze ademhaling loopt synchroon en de spanning in de lucht houdt ons bij elkaar. We bewegen ons als één persoon en vormen met onze dans een machtige aanwezigheid die op de boot danst.

Tekst /// **Dieuke Kingma** Beeld /// **Bob Foulidis**

Mijn huisgenoot Kim beschrijft ecstatic dance als ‘een vrije dans’, een plek waar alles mag en alles kan. Het tijdschrift *Happinez* voegt daar aan toe dat ‘[h]et idee is dat je door te dansen, écht te dansen, in een soort trance komt waardoor je dichter bij het goddelijke komt.’ Ook The Conscious Club noemt dat laatste, namelijk het doel om via dans in een staat van extase te komen. Weer andere bronnen noemen juist het meditatieve aspect van ecstatic dance. Kim leerde ecstatic dance kennen op PsyFi, een psychedelisch muziek- en kunstfestival in Friesland. Terug in Amsterdam kwam ze terecht bij Odessa, een schip aan de Veemkade in Amsterdam-Oost, waar ze zich al snel thuis voelde.

Mijn eerste ecstatic dance ervaring vindt daar ook plaats, op Odessa. Het schip is een replica van een zestiende-eeuws Oekraïens koopvaardijschip, dat in 1974 werd nagebouwd. Odessa ligt sinds het eind van de twintigste eeuw in het Amsterdamse water en sinds 2016 is het een platform voor ‘bewustzijn, kunst en dans’, waar veel creatieve, spirituele en avontuurlijke mensen op afkomen. Sinds een poosje kun je ook ecstatic dance ervaren bij station Muiderpoort, waar dezelfde organisatie een aantal keer per week aan land haar deuren opent. Maar volgens Kim is het schip simpelweg ‘een nog magischere plek’.

Bij aankomst op de boot wijst een meisje de weg naar achteren, waar mensen hun schoenen, tassen en fietssleutels opbergen in houten kisten. Het ruikt lekker, naar citronella, oud zweet, wierook en touw. Ik doe mijn horloge af en loop een rondje over de boot. Op de bar staan grote schalen met druiven en meloen, stapels glazen en een grote thermoskan met thee. De mensen die ik tegenkom lachen vriendelijk en zeggen zachtjes hoi. Er zijn veel jonge vrouwen en ik voel me meteen veilig.

Om halfacht daalt iedereen af naar de buik van Odessa en gaan we in een grote kring zitten. Het is stil, het enige wat ik hoor zijn blote voeten die over de houten vloer schuifelen en glazen thee en water die zachtjes op de grond worden gezet. De muziek laat nog even op zich wachten; voordat we beginnen nemen we een moment om bij elkaar te komen. De dj van de avond heet Max en terwijl iedereen in kleermakerszit gaat zitten verwelkomt hij ons met een rustige en vriendelijke stem. Hij vraagt ons wie er die avond voor het eerst zijn en ik steek mijn hand op, net als een stuk of vijf anderen. Vervolgens legt Max de regels uit: bij ecstatic dance mag geluid worden gemaakt maar niet worden gepraat, je danst op blote voeten of sokken en tot slot zijn drugs en alcohol niet toegestaan. Dansen met anderen mag uiteraard wel, maar als iemand daar geen behoefte aan heeft kan die een namasté-gebaar maken (‘nama-stay away,’ aldus Kim).

Tot slot zijn er die avond vijf ‘space holders’: ervaren ecstatic-dancers die er zijn om de ruimte een veilige plek te maken en te houden. Zij zetten de thee klaar op de bar en dansen met de groep mee. ‘Als er een gevoel opkomt dat te veel is voor jou alleen,’ zegt Max, ‘kun je steun vinden bij de space holders.’ Van mijn vrienden had ik al gehoord over de emotionele achtbaan die ecstatic dance soms kan zijn en het voelde fijn om mensen in de groep te hebben die daarbij konden helpen.

Een paar dagen voor ik naar ecstatic dance ga, vraag ik Kim om advies. Ik ga namelijk alleen, maar ben wel nieuwsgierig wat ik volgens haar van tevoren moet weten. Kim is nauwkeurig met haar woorden en denkt lang na. ‘Voor een eerste keer ecstatic dance? Het is iets wat groeit naarmate je er vaker bent, maar ik zou wel zeggen dat je moet proberen open te staan. Niet zozeer voor de mensen, maar voor de muziek en de avond. Niet bezig zijn met “oh dit moet ik nu ervaren of dit moet nu gebeuren”.’ Haar ogen twinkelen: ‘Juist daar zijn en kijken wat er komt.’

Voordat de dans begint, vraagt Max ons de ogen te sluiten voor een gezamenlijke meditatie. Het is een beetje wennen, met zoveel mensen tegelijk ademen en me voorstellen dat mijn hart zich in de breedte, lengte en diepte uitzet. We mogen opstaan van Max en beginnen met lopen door de ruimte. Op een gegeven moment vraagt hij ons om iemand te vinden en tegenover elkaar te gaan staan. Ik heb lang oogcontact met een meisje van mijn leeftijd en word nerveus, want het voelt al gauw zo intiem. Maar die nervositeit gaat hand in hand met het opvolgen van Kims advies, namelijk open staan voor wat komt. Ik voel tranen over mijn wangen glijden en mijn hart kloppen in mijn keel.

De muziek start en golvende klanken vullen de buik van de boot. Geen tekst, geen beat, enkel akkoorden en instrumenten die ik nog nooit heb gehoord. Het tempo is laag en de melodie blijft steken rondom dezelfde vijf noten. De muziek deint op en neer, net als de Odessa op het IJ. Mensen beginnen te bewegen, sommigen brengen langzaam een arm omhoog en anderen laten zich vallen op de grond. Ik stretch mijn lichaam, mijn rug en nek, mijn benen en heupen. De spanning die zich daar heeft opgebouwd wordt gemasseerd door de dans. Langzaam neemt het tempo van de muziek toe. Ik zet mijn voeten neer op het ritme en leg mijn handen op mijn hart.

De dans is een twee uur durende reis, met muziek variërend van dubstep en disco tot ambient en klassiek. De bewegingen die we als individuen en als groep maken variëren met het ritme, de instrumenten en de complexiteit van de muziek. Soms kopiëren mensen elkaar en ontstaan er groepjes die een choreografie zonder afspraken tot perfecte samenhang leiden. Als de muziek een hoog tempo heeft bestaat dit uit springen en roepen, en als er langzame strijkinstrumenten klinken maken mensen grote en langzame bewegingen die alle ruimte innemen die ze nodig hebben. Iedereen beweegt mee met de muziek en elkaar, en niemand houdt zich in. Mensen kijken naar me maar ik voel me niet bekeken, dus probeer ik alles uit wat maar in me opkomt.

Ik zie nieuwsgierige blikken peilen of ik samen wil dansen, en om me heen doen velen dat vol overgave. Vaak begint hun dans met oogcontact, gevolgd door voorzichtige stappen naar elkaar toe. Mensen van alle leeftijden en achtergronden zoeken elkaar op in het midden van de dansvloer en maken contact. Meestal zijn het hun handen die als eerste de verbondenheid opzoeken. Langzaam draaien vingers om elkaar heen, dan polsen en armen. Het oogcontact wordt niet verbroken en de twee individuen komen steeds dichter bij elkaar te staan. Sommigen glijden naar de grond, waar ze over elkaar heen kronkelen en springen in intieme posities. Handen glijden over ruggen en schaambenen, raken verstrikt in elkaars haar. Het is mij te fysiek, dus ik verbreek oogcontact en dans met mezelf.

Tussen het dansen door loop ik naar de bar om wat water te drinken en verken ik het dek om wat frisse lucht in te ademen. Het is een warme dag en mensen springen van het dek in de IJhaven. Het voelt bevrijdend dat ik met niemand mag praten en communicatie bestaat enkel uit glimlachjes, oogcontact of het namasté-gebaar.

Achteraf voel ik me licht en rustig, alsof ik van alles uit mijn systeem heb kunnen werken. Ik heb twee uur lang nergens aan gedacht en alleen geluisterd naar wat mijn lichaam wilde. Ik heb geschreeuwd en gestampt, hardop gelachen, zachtjes gehuild. Ecstatic dance voelde voor mij als ultieme vrijheid, vrijheid om alles te doen en te laten zien wat opkomt. De echte wereld is buiten, op de kade wacht de realiteit ons op. Maar voor nu zijn we even ergens anders, voor nu dansen we, spelend met de muziek en elkaar, in extase.

Ik zie Kim nog een laatste keer voor ze zeven maanden op reis gaat naar Nepal en India. We drinken thee in de tuin van haar ouderlijk huis en ik vertel haar over mijn ecstatic dance-ervaring, over hoe geweldig ik het vond. Kim legt haar handen om haar glas en we kijken elkaar aan. Er ontsnapt een stille glimlach. ▲

Melancholisch in extase

Tekst /// **Afra van Ooijen** Beeld /// **Dorota Dabrowska**

Als brugklasser had ik de mooiste dag van mijn leven al beleefd, namelijk de finale van het Nederlands kampioenschap basketbal. Tegen alle verwachtingen in hadden we het tot de finale geschopt. Ondanks dat we de finale verloren voelde de rit ernaartoe als een grote manie met de finale als kers op de taart. Na de medaille-uitreiking feliciteerde iemand me, waarop ik antwoordde: 'dankjewel, dit was de mooiste dag van mijn leven', alsof de dag al voorbij was. Vroeg pieken is het nieuwe *afteren* hoor ik wel eens, maar gelukkig bleken er na deze mooiste dag in de zomer van 2005 nog veel meer mooiste dagen te komen.

Vorig jaar lukte het me weer om buitensporig in extase te zijn en ditmaal omdat Cupido's verdomde pijlen me hadden geraakt. En hoe. Alle clichés over die roze euforische wolk bleken ondanks mijn flinke dosis cynisme toch echt te kloppen. Een gebrek aan eetlust, maar een honger die enkel gestild kan worden door meer liefde, aandacht, kusjes enzovoort. Wegdromen in de trein, door de stad fietsen met keiharde, veel te optimistische deuntjes en van oor tot oor grijnzen als je een appje binnenkrijgt. Ondanks dat je jezelf voorhoudt er inmiddels te oud voor te zijn sta je dan plotseling weer te blozen, te hakkelen over je woorden en te gniffelen om grappen die waarschijnlijk niet eens zo grappig zijn. Verliefdheid voelt als een geweldige verslavende vloedgolf van prachtige emoties. Maar er zijn geen rozen zonder doornen. Je hart dusdanig openstellen voelt als de meest roekeloze high waarbij pijn altijd op de loer ligt. Een gebroken hart voelt dan ook als een mokerslag waarin het zwelgen in zelfmedelijden misselijkmakende proporties kan aannemen, waarna je jezelf belooft nooit meer je hart open te stellen. Euforie gaat dankzij dit bewustzijn bij mij altijd gepaard met een klein melancholisch duiveltje op mijn andere schouder, die me van deze roze wolk weer met beide benen op de grond wil zetten. Want na pieken komen altijd dalen.

Ook tijdens andere vormen van extase word ik soms geplaagd door dit verdomde duiveltje. Heel soms is er zo een moment op een feestje waar alles even klopt en je optimaal aan het genieten bent. Je ziet je vrienden genieten, de muziek is heerlijk en iedereen heeft energie om nachtenlang door te dansen. Ik probeer het gevoel met alle macht vast te leggen in mijn geheugen. Het besef dat de nacht eindig is en dat deze gevoelservaring niet volledig vast te leggen is in het geheugen geeft me vervolgens frustraties dat ik niet optimaal van het moment kan genieten. Ook hele goede seks, een mooie vakantie, het eten van een heerlijke pizza en zelfs een ritje in de achtbaan geven mij gemixte gevoelens. Dan fluistert het duiveltje op mijn schouders af en toe in mijn oor dat dit moment en gevoel zo weer verleden tijd is. Het ervaren van zulke climax-momenten hebben daarom voor mij altijd een zuur bijsmaakje.

Een paar emmers vol met tranen verder werd ik op een zondagse ochtend wakker naast een van mijn beste vrienden. Ik werd overweldigd door een nieuw soort extase die me de eerder gemaakte belofte overboord deed gooien. Geheel onwennig kon ik het melancholische kleine duiveltje op mijn schouder na een tijd ineens niet meer vinden. Misschien was het duiveltje het eindelijk eens met mijn partnerkeuze. Misschien overheerst eindelijk het besef dat na regen altijd weer zonneschijn komt. Of misschien is het mijn immer positieve vriend die na alle bijzondere momenten altijd afsluit met 'we zijn pas net begonnen'. ▲

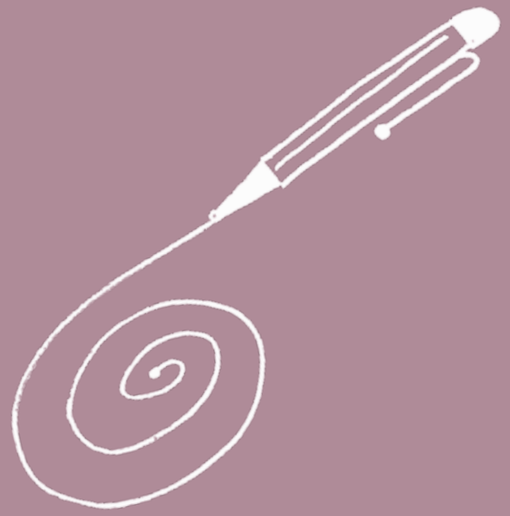

In vuur en vlam door Gods liefde

Haar mond is lichtjes geopend, haar rug is gekromd. De engel die met een licht gebogen hoofd op haar neerkijkt, heeft een pijl van vuur in de hand. Het mystieke figuur heeft een tevreden blik op zijn gezicht, alsof hij de heilige Theresia net een gunst heeft gedaan door haar hart te doorboren met zijn brandende wapen van liefde. De engel trekt zijn pijl terug en laat Theresia achter in extase.

Tekst /// **Sophie Meijer** Beeld /// **Fieke de Groot**

Over extase wist ik in eerste instantie niets anders dan dat het een soort geestverrukking was, een toestand waarin je jezelf niet meer bent. Mensen gebruiken het woord wanneer ze ergens extreem blij van worden: het winnen van de loterij bijvoorbeeld. Zo oppervlakkig dacht ik over het begrip. Een simpele zoekopdracht intypen in Google resulteerde er echter in dat mijn aandacht werd getrokken door een kleine afbeelding van een beeldhouwwerk, genaamd: 'De Extase van Theresia' van de Italiaanse architect en beeldhouwer Gian Lorenzo Bernini.

Kunst heeft mij altijd al geïnteresseerd, maar laat beeldhouwkunst nou net iets zijn waar ik eigenlijk nooit veel belangstelling voor heb getoond. Naar mijn idee verschillen beelden zoals je ze kan vinden in het Rijksmuseum en het Louvre niet veel van elkaar vanwege de overeenkomende kenmerken, waardoor ik de kunstvorm associeer met een bepaalde eentonigheid. Maar, omdat ik er tot mijn verbazing achter kwam dat 'De extase van Theresia' in mijn vakantiebestemming Rome te vinden zou zijn, moest ik er wel iets over schrijven.

Het maken van kunst, in welke vorm dan ook, is de uitgelezen kans om expressie te tonen, zowel voor de kunstenaar als het kunstobject. Sinds de achttiende eeuw werden de emoties van de kunstenaar gezien als het belangrijkste aspect van kunst. Nog voor die tijd, in de tijd van de barok om precies te zijn, vertaalde Bernini niet zijn eigen emoties in een kunstwerk, maar die van de mystieke en heilige Theresia van Ávila.

Theresia van Ávila (1515-1582), oorspronkelijk *Teresa Sánchez de Cepeda y Ahumada*, was een Spaanse mystica die later heilig werd verklaard. Ze stichtte het Sint-Jozefklooster in Ávila na een mystieke ervaring van het lijden van Christus. Haar doel was om een spiritualiteit te ontwikkelen die zij 'de Weg van Volmaaktheid' noemde. Om de Weg van Volmaaktheid te bereiken, moest men vier mystieke fasen doorlopen: de toewijding van het hart, de innerlijke vrede, de vereniging van het verstand met God en tot slot de extase. In de fase van extase is de ziel geheel passief en wordt het overweldigd door Gods kracht. Theresia raakte in extase doordat er een engel naast haar verscheen en deze met een vurige pijl haar hart doorboorde. De engel liet Theresia achter 'in vuur en vlam door Gods liefde', ofwel: extase. De extase resulteerde bij Theresia in een levitatie (het opstijgen). Bernini vereeuwigde deze mystieke gebeurtenis met zijn beeldhouwwerk, en ik ging hiernaar op zoek.

> In de fase van extase is de ziel geheel passief en wordt zij overweldigd door Gods kracht

Al struinend door het prachtige maar bloedhete Rome - lees: 38 graden met een brandend zonnetje - kwam ik de basiliek tegen waar het beeldhouwwerk van de heilige Theresia van Ávila zich bevindt: Santa Maria della Vittoria. De basiliek staat middenin de stad aan de rand van een druk kruispunt waar auto's, fietsers en e-bikes de zebrapaden en rode stoplichten negeren en met een hoog tempo langs elkaar racen. Bij binnenkomst blijkt dat het contrast tussen de uiterlijke kenmerken van de basiliek en die van de binnenkant van de basiliek enorm is. Elke centimeter van de muren en het plafond is bedekt met schilderingen, goud en marmer. Het beeld van Theresia bevindt zich achterin de basiliek, waardoor de bezoekers gedwongen worden om eerst andere prachtige beeldhouwwerken en schilderingen te aanschouwen. Alhoewel het beeld niet geweldig groot oogt, doet de omgeving het toch lijken alsof het onmetelijk is.

Bernini voegde twee scènes uit het leven van Theresia samen: een transverberatie (het doorboren van het hart) en een levitatie. Het licht dat vanuit de nis op de heilige Theresia en de engel schijnt in combinatie met de gouden zonnestralen die zich achter het beeld

bevinden, zorgen samen voor een goddelijk licht. De plooien in haar kleed en het marmer dat de vorm van een wolk aan lijkt te nemen, doen het lijken alsof Theresia opstijgt en ik inderdaad een getuige was van een levitatie. Haar arm zwiert ontspannen langs een slapogend lichaam, je zou het misschien zelfs levenloos kunnen noemen. Haar gesloten ogen en haar licht geopende mond doen het lijken alsof Theresia net haar laatste adem heeft uitgeblazen. Door de tevreden blik op het gezicht van de engel die net zijn pijl van vuur heeft teruggetrokken uit Theresia's hart, krijgt dit ietwat akelige scenario een zacht randje. Zowel de engel als Theresia lijkt tevreden te zijn met wat zich heeft voorgedaan en wat er komen zal.

Net als Bernini verwerkte ook Caravaggio de ervaring van extase in zijn kunst. Dit deed hij in het schilderij 'Maria Magdalena in extase', dat overigens een aantal overeenkomsten heeft met het beeldhouwwerk van Bernini. Volgens legende kwam Maria Magdalena na de dood van Jezus in Zuid-Frankrijk terecht, waar zij haar zonden overdacht en allerlei mystieke ervaringen onderging. De ontmoeting met God was hier een van. Elke dag werd zij door engelen naar God vervoerd. Het schilderij is onderdeel van een privécollectie, dus mijn trip naar Rome was helaas niet toereikend genoeg om deze te kunnen bekijken.

Caravaggio beelde Maria Magdalena op een ietwat erotische manier af. Zij leunt, net zoals de heilige Theresia, naar achteren en opent daarbij haar mond enigszins. Ze lijkt in een donkere ruimte te zitten zonder ook maar iets in haar omgeving, wat het doet lijken alsof de ervaring erg intiem is. Maria lijkt zich dan ook niet te beseffen dat zij wordt bekeken; het is alsof het publiek haar stiekem door de kier van een deur aanschouwt. Ook zij lijkt net als Theresia een adem uit te blazen die aantoont dat zij een climax heeft bereikt. Dit alles maakt het kunstwerk erotisch. Wat opvalt, is dat er bij het schilderen van deze extatische ervaring geen spoor van levitatie te bekennen is, wat een gebruikelijke manier was om een connectie met God aan te duiden in de tijd van Caravaggio. De schilder brak met deze traditie door van de extase een innerlijke ervaring te maken.

Mijn vooroordelen over beeldhouwkunst en het gebrek aan kennis over het fenomeen extase zijn inmiddels omgezet in waardering en interesse. Door aandachtig naar Bernini's meesterwerk te kijken, realiseerde ik mij dat

beeldhouwwerk misschien wel de beste manier is om een emotie tot leven te laten komen; een beeld is iets tastbaars en heeft (vaak) in tegenstelling tot een schilderij levensechte afmetingen. De combinatie van elementen zoals marmer, goud en licht die Bernini gebruikte, zorgen voor een soort goddelijke ervaring die moeilijk na te schilderen lijkt. De vele lovende beschrijvingen en recensies van het kunstwerk die ik eerder al op het internet las, doen niet onder voor de werkelijke schoonheid van het beeldhouwwerk. Zes jaar goed besteed, Bernini, want man o man, wat is ze prachtig! ▲

De inspanning, de vervoering en de vereniging

Een bloesemboom op een rotonde. Telkens als de tram langsrijdt begint het te sneeuwen. Niet bevroren water komt uit de lucht vallen, maar lichtroze bloesemblaadjes. Dit tafereel schetst Joost Oomen in een van zijn columns. Hij licht hierbij kleine geluksmomentjes als deze uit. Het publiek wordt de schoonheid van het alledaagse getoond. Op een gekke manier doet beeldend kunstenaar Edwin Wurm hetzelfde. Met foto's van kroppen sla die Gucci-zonnebrillen dragen, een marshmallowhuis en een 'zelfportret van augurken' lijkt Wurms werk een ode te brengen aan dezelfde schoonheid van het alledaagse. Schoonheid hoeft zo moeilijk dus niet te zijn en zowel Oomen als Wurm laten dit zien met hun respectievelijk literaire en beeldende werk. Deze paradoxale alledaagse schoonheid is na kennisname van hun werk overal in terug te zien.

Tekst /// **Maartje Stam** Beeld /// **Jolan Lammertink**

Dat mystiek de basis van religies is, beweren onder andere godsdienstpsycholoog William James en religieus geleerde Rudolf Otto. Volgens hen is iedere religie voorafgegaan door het primitieve religieuze gevoel van elk individu en de trance die wordt bereikt tijdens mystieke bezigheden. Maar wat houdt deze basis voor iedere religie nu precies in? Wat is de definitie? Mystiek is een overkoepelend begrip voor twee omschrijvingen: ten eerste beschrijft het alle inspanningen die grenzen voor mystici vervagen. Hierbij zou je kunnen denken aan de vervaging van ruimtelijke grenzen. Wanneer mystici die vervaging hebben bereikt, ontstaat het gevoel van het zijn in het oneindige, oftewel het goddelijke. Hierdoor zal het doel - het overstijgen van de schepping – makkelijker bereikt worden. Ten tweede verwijst mystiek naar alle middelen die de extase-ervaringen delen, zoals literatuur. Nu we de betekenis weten, kaneel meteen een kanttekening worden gemaakt dat de definitie betwist is. Dit komt doordat er enorm veel activiteiten onder het kopje 'mystiek' vallen. Algemene overeenkomsten van mystieke bezigheden zijn: volledige concentratie tijdens mystieke handelingen, pogingen het ego los te laten en het hedendaagse overtroeven. De mystieke tradities in het jodendom en de islam zullen een iets beter beeld geven over hun specifieke historie, inzichten, ideeën, maar ook over de gelijkenissen tussen de mystieke tradities in beide religies.

Jodendom en mystiek

De uitspraak 'in de zevende hemel zijn' is alom bekend, maar waar de gebruikers zich niet bewust van zijn, is dat het afkomstig is van de oudste joodse mystieke traditie. Deze traditie wordt **merkawa** ('wagen'), ook wel troonmystiek, genoemd. De naam is gebaseerd op een visioen van de profeet Ezechiël, die de goddelijke troon in de zevende hemel op een wagen waarnam. In de zevende hemel zou men in volledige extase zijn en één zijn met het bovennatuurlijke. De eenwording met God vindt echter niet zomaar plaats. Dat komt doordat de innerlijke reis naar de zevende hemel lastig is. Voor het

> **Volgens hen is iedere religie voorafgegaan door het primitieve religieuze gevoel van elk individu en de trance die wordt bereikt tijdens mystieke bezigheden**

doorkruisen van de hemelen moet er namelijk gevast worden. Ook is het tijdens de reis noodzakelijk om de juiste magische spreuken op het juiste moment te noemen om zo de vijandige engelachtige poortwachters van elke hemel te kalmeren. De *merkawa* kende zijn hoogtijdagen in de eerste eeuw van de algemene jaartelling.

De troonmystiek werd opgevolgd door een tweede mystieke traditie: de *kabbala* 'overlevering'. De *kabbala* is ontstaan in de vroege Middeleeuwen en kende haar hoogtepunt rond 1200. In deze traditie draait het om *Ein Sof*. *Ein Sof* wordt in het algemeen vertaald met 'het Oneindige' en verwijst naar God voordat hij besloot God te worden zoals wij hem vandaag de dag kennen. *Ein Sof* wordt in deze mystieke traditie omschreven aan de hand van tien aspecten, sefirot ('uitstralingen') genoemd. *Sefirot* zijn karakteristieke eigenschappen van *Ein Sof* die in contact staan met elkaar en de wereld. Eén van de tien is bijvoorbeeld *Binah* (begrip). Zolang de tien attributen met elkaar in contact zijn en harmoniëren, blijft de schepping draaiende. Dit was het geval totdat een obscuur ongeluk plaatsvond en de vijfde *sefirot* verbrijzelde. De verbrijzeling heeft geleid tot duisternis in de wereld. Ook zorgde het ervoor dat de splinters van het goddelijke licht in alles wat bestaat terechtgekomen zijn. De kabbalisten proberen middels mystieke inspanningen zoals individueel gebed, meditatie en studie van de Thora in trance te komen en één te worden met deze goddelijke delen in hen. Deze eenwording zal de duisternis kunnen opheffen.

Islam en mystiek

In het Arabisch is de collectieve naam voor mystiek in de islam *taṣawwoef*, wat letterlijk 'het worden van een soefi' betekent. Een soefi is een beoefenaar van de islamitische mystiek. Mystieke tendensen in de islam hebben altijd al bestaan: profeet Mohammed en zijn metgezellen hebben zich bijvoorbeeld gefocust op persoonlijk contact leggen met God en meditatie. Tussen 661 en 750 reageerden de Omayyaden, een dynastie die over het islamitische kalifaat heerste, en nam het soefisme sterk toe. Dit kwam doordat de rijke cultuur aan het hof van Damascus resulteerde in afkeer van rijkdom en de behoefte om sober te leven. Men vond dat er gefocust moest worden op ascese, vergankelijkheid van de wereld, het hiernamaals en persoonlijke overgave aan God. In het begin van de populariteit van het soefisme stond vooral de ascese centraal, maar later komt liefde voor God als tweede belangrijke element erbij.

> De mystieke tradities van het jodendom en de islam kennen hun eigen verhaal en geschiedenis, maar overlappingen zijn er zeker

Een belangrijk deel van de theorie van het soefisme is geleverd door de filosoof muḥyi al-dīn ibn 'arabi. Deze filosoof kwam met het concept *wahdat al-wudjūd* 'eenheid van het bestaande', wat inhoudt dat God in alles aanwezig is en zo één is met zijn schepping. Een soefi kan één worden met God in hem, door een mystiek pad af te leggen, waarbij het belangrijk is het ego 'het ik' af te schaffen. Pas dan kan de eenwording werkelijkheid worden.

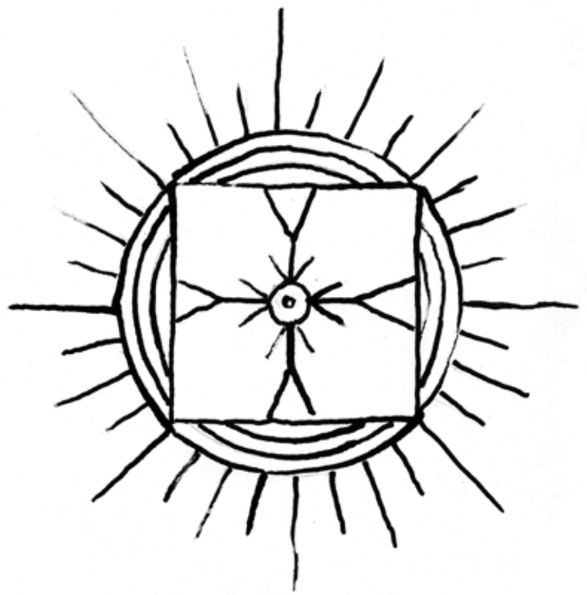

Een bekende soefibeweging is de mevlevi-orde in Turkije. De deelnemers voeren een ceremonie uit, waarbij ze ronddraaien op muziek om zo in een trance te komen. Dit ritueel wordt *samā* genoemd. Tijdens de ceremonie is *dhikr*, ook een ritueel, belangrijk. Tijdens het ritueel denken de deelnemers aan God en reciteren zij zijn naam, waarbij het doel is om éénte worden met God.

De mystieke tradities van het jodendom en de islam kennen hun eigen verhaal en geschiedenis, maar overlap is er zeker. De gedachtegang is soortgelijk en ook de rituelen kennen een aantal gelijkenissen. Zo wil iedere mysticus de schepping overstijgen en is tijdens de mystieke handelingen volledige concentratie van belang. Deze gelijke mystieke tendensen in, bijvoorbeeld het jodendom en de islam, maar ook de andere wereldreligies, zijn al vanaf een vroege periode van de geloven bekend. Dat laat het lijken alsof Otto En James gelijk hebben over de fundamentele rol van mystiek. Desalniettemin, zijn er ook tegenargumenten op hun beweringen, maar dat verandert verder niks aan mystiek en de gelijkenissen ervan tussen religies. ▲

Teleurstellende nachtclubscènes

In de hoofdzaal van CINEMATEK, het Koninklijk Belgisch Filmarchief, zit ik het liefst in de uiterst rechtse stoel van de bovenste rij. Vanaf daar heb ik volledig zicht op de rest van de zaal, kan ik mijn benen strekken in het gangpad en zou ik eenvoudig voortijdig kunnen vertrekken wanneer ik dat zou wensen. Van dat laatste is, de talloze keren dat ik daar heb gezeten, gelukkig nog nooit sprake geweest. Een paar zaterdagavonden geleden keek ik vanuit mijn lievelingsstoel naar *Maelström* (Frans voor maalstroom). Dit is een Canadese speelfilm uit 2000, die door Denis Villeneuve werd geschreven en geregisseerd.

Tekst /// **Lucas Gortemaker** Beeld /// **Lesine Möricke**

In zakelijk opzicht leidt Bibiane Champagne, 25-jarige dochter van een beroemde moeder, een relatief succesvol leven. Op een druilerige nacht rijdt ze in haar auto door verlaten straten van Quebec naar huis. Even daarvoor is ze vroegtijdig van een huisfeest vertrokken, omdat ze er werd lastiggevallen door een begerige jongeman. Achter het stuur vecht ze, versuft van verdovende middelen, tegen het dichtvallen van haar ogen. Op een onbewaakt moment schept ze een grijze visboer, die vanachter een rij geparkeerde rijtuigen zomaar de straat oversteekt. Het ongeval voltrekt zich vanuit tweevoudig perspectief. Bibiane rijdt geschokt verder. De aangereden visboer krabbelt – het is bijzonder pijnlijk om naar te kijken – met veel moeite op. Hij strompelt naar zijn huis, waar hij sterft. Het voorval laat Bibiane niet onbewogen. Nadat ze uit een metroblaadje heeft vernomen dat een aangereden 53-jarige man van Noorse afkomst dood is gevonden, vertelt ze aan een willekeurige metroreiziger op een uitgestorven perron dat ze iemand heeft gedood. Het is dan middernacht. Overdag zou een dergelijke schuldbekentenis, denk ik, minder gauw worden gedaan. Buiten het gegeven dat er overdag doorgaans meer bedrijvigheid is, staan bepaalde gedachten en gevoelens potentiele blootstelling aan zonlicht niet toe. De willekeurige metroreiziger lijkt overigens bepaald niet onder de indruk van Bibianes bekentenis. Zolang verder niemand ervan weet, ziet hij niet in wat het probleem is.

> Het alledaagse gedans van een stel getroebleerde of criminele drugsmisbruikers op onbezielde muziek

Een korte scène in de film speelt zich af in een nachtclub. Bibiane stapt gejaagd door haar ruime appartement. Ze prevelt dat ze niet langer alleen wil blijven en slikt daarna een tablet van het een of ander. In het volgende shot danst ze op een robuuste technobeat, met stroboscopische lichteffecten op haar gezicht en lichaam. De mensen die haar omringen, dansen op dezelfde beat. Dat houden ze vol tot het ochtendgloren. Bibiane neemt een jongen mee naar huis en heeft seks met hem.

Hoewel de film mij verder zeer aanspreekt, is deze specifieke sequentie exemplarisch voor wat ik zo teleurstellend vind aan doorsnee nachtclubscènes: het alledaagse gedans van een stel getroebleerde of criminele drugsmisbruikers op onbezielde muziek. Als bevlogen bezoeker van nachtelijke danszalen herken ik mijn eigen ervaringen namelijk totaal niet in dat beeld. In films dienen nachtclubs vaak als glorieuze decors voor grimmige praktijken, hedonistische handelingen, ontsnappingen

of veroveringen. Op zichzelf is er met veel van deze atmosferische nachtclubscènes niets mis: meestal zijn ze knap gemaakt en passen ze binnen de context van de betreffende film. Mijn probleem ermee is alleen dat ze in mijn ogen nauwelijks overeenkomen met wat nachtelijk uitgaan in essentie kan zijn. Als begin twintiger begon ik te ontdekken wat dat uitgaan voor mij zoal bijzonder maakte. Destijds bestonden weken nog uit zes dagen, want de weekeinden smolten samen als één lange dag. Een dag waarop ik mij rond middernacht in ondergrondse, leegstaande, betonnen ruimtes bevond, waar diskjockeys mij in een voortdurende stroom van onbekende geluidsgolven stortten. De maan had, samen met de muziek, een overweldigende invloed op het water in mijn lichaam. Mijn geraamte wervelde tot aan het kleinste bot en talrijke gedachten reisden in een paar seconden naar Saturnus en terug. Bekrompen klasgenoten van de middelbare school waren veranderd in vrije geesten met scheve kaken. De gigantische zwarte gaten in onze strakke gezichten absorbeerden alle vreugde op aarde. Het duurde uren voordat we zelfs maar overwogen om naar huis te gaan en alleen de zon kon onze nachtelijke bespiegelingen op ons leven doen verschrompelen. Helaas zie ik weinig soortgelijke buitensporig krachtige belevingen van nachtelijke devotie terug in de gemiddelde nachtclubscène. In de regel winnen voorspelbare uiterlijke verschijningsvormen het van de meer spirituele dimensies. Zo gebruiken personages opzichtig allerlei drugs zonder dat de verrijkende geestelijke uitwerkingen ervan daarbij in acht worden genomen.

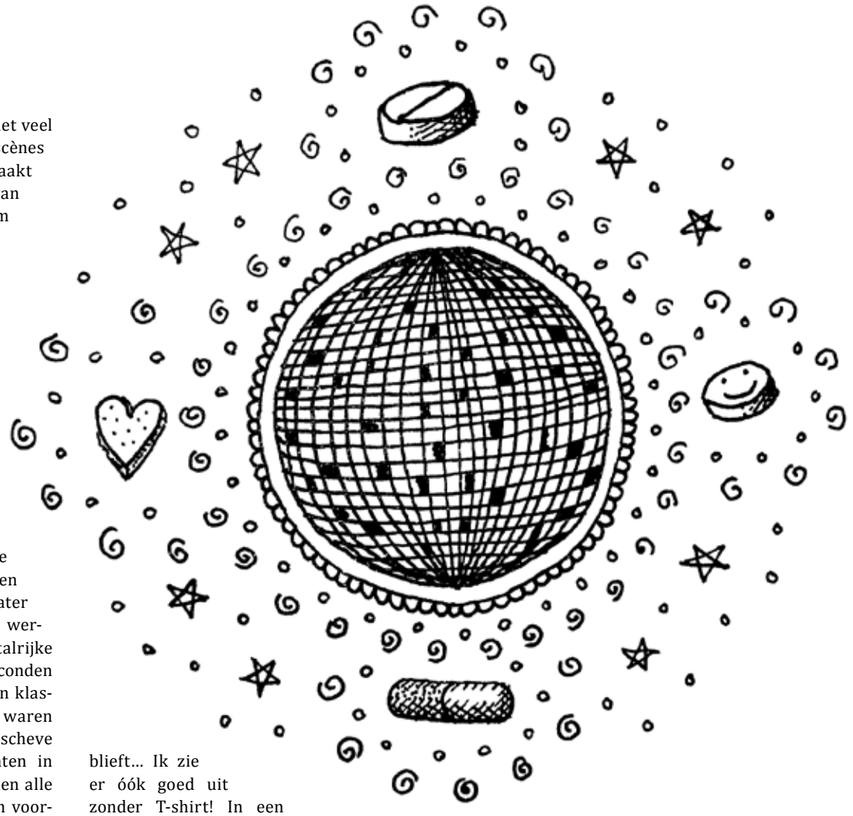

Natuurlijk zijn er filmmakers die erin slaagden nachtelijke dansscènes op een interessante manier in hun films te integreren. In *The Very Eye of Night* (1958) van Maya Deren zweven negen dansers gracieus in een oneindige sterrenhemel. Van deze tedere 16 millimeter zwart-wit negatieffilm circuleren verschillende versies op het internet. De originele muziek, met Japans ensemble van houtblazers en percussie, werd gecomponeerd door Teiji Ito. De dansers, die innig met elkaar zijn verbonden, vliegen liefdevol rond. Mijn verlangen ze tussen de sterren te vergezellen is immens. Gemini, laat mij erbij, alstublieft... Ik zie er óók goed uit zonder T-shirt! In een alternatieve versie produceert een anonieme componist griezelige klanken die de stemming onmiddellijk doen kantelen. In deze huiveringwekkende versie beangstigen de dansers. Ze zijn verloren zielen, op zoek naar verlossing in een bodemloze leegte. Hoewel het hier weliswaar geen letterlijke weergave van een nachtclub betreft, komt de originele versie van deze korte film voor mij toch vrij dicht bij de essentie ervan.

In het essay 'The Doors of Perception' (1954) beschreef Aldous Huxley een stoel die hij tijdens een mescalinetrip observeerde. De bamboestoelpoten noemde hij St. Michaël plus alle aartsengelen en hij vergeleek zijn observatie met een door Vincent van Gogh geschilderde stoel. Volgens Huxley hadden hij en Van Gogh in essentie dezelfde stoel gezien, maar waren zelfs de krachten van een krankzinnige genie ontoereikend geweest om deze identiek op het canvas weer te geven. Het schilderij is dus uitsluitend een symbool van het Ding an sich. En symbolen kunnen, hoe expressief ook, nooit hetgeen zijn wat ze representeren.

Toevallig weet ik uit eigen ervaring hoe lastig het is om nachtclubervaringen succesvol te symboliseren. Ergens aan het einde van 2021 was 's middags in de Brusselse nachtclub Mirano voor opnames van een nieuwe langspeelfilm van de Oostenrijkse filmmaker Patric Chiha. De weinige figuranten moesten, in gekunstelde beeldvullende opstellingen, in doodse stilte dansen. Uiteraard benaderde deze ongemakkelijke nabootsing de intensiteit van een ware uitgaansavond allesbehalve en is het twijfelachtig of die in de uiteindelijke film wel tot uiting zal komen.

In de zomer van 2020 heb ik hiertoe zelf ook een poging gewaagd in een filmstudio met rookmachines, gekleurde lichten, elektronische muziek en professionele dansers. Achteraf schaam ik me een klein beetje voor deze mislukte poging. Misschien kan ik toch iets opsteken van de wijze woorden van de willekeurige metroreiziger, die aan het einde van *Maelström* weer opduikt. Zolang verder niemand ervan weet, is er immers geen enkel probleem. ▲

Een ode aan school

Tekst /// **Sonja Buljevac** Beeld /// **Dorota Dabrowska**

Ik heb zin in september.

Ja, ik weet het, op het moment dat je deze column leest is september al lang aangebroken, maar ik schrijf deze woorden nog vanaf een Grieks balkon met de heerlijke geur van grill en zonnebrandcrème in mijn neus, en toch heb ik zin in september.

Het overkomt me elk jaar, al sinds ik klein was. Maandenlang leef ik toe naar die magische zomervakantie, tijdens de kille februaridagen snak ik naar de Mediterraanse zon, en zodra ik dan eindelijk in de zee lig te dobberen, begint het. Het verlangen naar de herfst.

Begrijp me niet verkeerd: ik geniet immens van die zomerse dagen. Als een vis in het water flaneer ik over de boulevard en lees ik boek na boek op een strandbedje. Maar ik geniet er misschien nog wel meer van omdat ik weet dat de herfst in het vooruitzicht ligt. Na de klamme, hete, broeierige dagen van augustus is niks zo verkwikkend als een frisse septemberochtend, als de zon nog schijnt maar de temperatuur al daalt.

Daarbij komt dat mijn hele (bewuste) leven lang september gelijkstond aan het begin van het nieuwe schooljaar. Voor veel kinderen is dat misschien een reden om nog meer tegen het einde van de zomer op te zien, voor mij voelde het elk jaar weer als een nieuw avontuur. Ik zal het maar gelijk toegeven: ik ben een nerd, een kneus, een studiebol, een boekenwurm. Ik houd van school. Ik heb altijd al van school gehouden. Juist de aspecten waar leerlingen een notoire hekel aan hebben vond ik fantastisch. Rijtjes vocabulaire leren? Let's go! Klassiekers lezen voor je lijst? Graag! Zelfs algebraïsche formules oplossen vond ik leuk – zolang ik ze begreep. Het ritme, de regelmaat, de zekerheid van als-ik-dit-doe-gebeurt-er-dat, daar ga ik gewoon allemaal ontzettend lekker op.

Om over de bijbehorende benodigdheden nog maar te zwijgen. Zodra je naar de middelbare school ging, begon het feest. Kaftpapier, schriften, etui, puntenslijper, geodriehoek, passer, pennen, een eindeloze lijst aan spulletjes die aangeschaft moesten worden. Ook dat was een van die momenten waar ik op vakantie al naar uitkeek: de middag waarop ik, eerst met mijn moeder, later met vriendinnen, naar de V&D of Hema ging en nauwkeurig uitkoos welk printje het beste vertegenwoordigde wie ik dat schooljaar wilde zijn. Naarmate ik ouder werd, veranderden mijn schoolspullen met mij mee. Van dierenprints tot felle kleuren en van inspirerende quotes tot de uiteindelijke, neutralere designs, allemaal reflecteerden ze een fase van mijn jeugd.

Door de jaren heen veranderde dit ritueel enigszins. De middelbare school werd de universiteit, geleende en gekafte boeken werden verruild voor peperdure exemplaren, de hysterische glitterpennen maakten plaats voor degelijke ballpoints en uiteindelijk toch weer glitterpennen, want who the fuck cares waar ik mijn aantekeningen mee schrijf. Ook de middag 'back-to-school-shoppen' veranderde van een groot evenement naar tussendoor even snel de stad in om spullen in te slaan. Maar één ding veranderde nooit: het gevoel dat het nieuwe schooljaar in mij opwekte. Elk jaar was weer een nieuw avontuur – want nieuwe mensen, nieuwe lessen, nieuwe dingen om te leren – maar toch ook weer veilig, vertrouwd. In twintig jaar verhuizingen, wisselende interesses, nieuwe en verloren vriendschappen, en levensveranderende keuzes, was school een constante rode draad.

Tot dit jaar. Als ik dit fijne Griekse balkon achterlaat en terugkom in ons kikkerlandje, ga ik niet meer de mij zo bekende collegebanken in. Ik begin aan een stage, de laatste fase van mijn studietijd, waarna ik de Echte Wereld instap en een Echte Baan moet gaan zoeken. Voor het eerst sinds ik me kan heugen zal het klaslokaal niet mijn alledaagse bestemming meer zijn. Een groot deel van mij heeft daar zin in: na bijna acht jaar studeren is het tijd voor de volgende stap, en woorden als 'voltijdscontract' en 'samenwonen' zijn echt aantrekkelijk gaan klinken. Maar de kleine studiebol in mij, die zich tegen de wereld wapende met een liefde voor leren en een goed geheugen voor Franse werkwoordsvervoegingen, is ook best zenuwachtig. Deze nieuwe periode is voor mij onontdekt gebied. Ik weet me er geen houding te geven, heb de ins en outs van kantoor-etiquette nog niet onder de knie. Komt vanzelf, dat weet ik wel, maar – als je het nog niet doorhad – ik ben nooit zo goed geweest in dingen op me af laten komen.

Met het aanbreken van een nieuwe fase is onlosmakelijk het afscheid nemen van de oude fase verbonden. Vanaf mijn vierde levensjaar waren we loyale compagnons, school en ik. En zoals dat gaat met lange relaties blijf je bij elkaar, ook als het even tegenzit, of de sleur erin hakt, of een carrière als rondreizende influencer veel aantrekkelijker lijkt. Maar het moment is daar: hier scheiden definitief onze wegen. Ik kom school vast nog wel eens tegen, in een bijscholingscursus of als ik tijdens mijn pensioen opeens Arabisch wil leren, maar de veilige thuishaven die ze me altijd heeft geboden, is niet meer. Met in mijn achterhoofd de stelling van Pythagoras, de vervoegingen van *avoir* en *être*, en een hele hoop theoretische kennis over praktische zaken, vaar ik de open oceaan tegemoet. ▲

De toren van Babel

In het hoofdredactioneel werd het al genoemd: de naamgever van dit blad. En deze jubileumeditie van *Babel* zou dan ook niet compleet zijn zonder een artikel over niets minder dan *De kleine toren van Babel*. Nu was mijn enige probleem nog dat ik het moest schrijven… Plan van aanpak: het schilderij, dat op nog geen tien minuten fietsen van mij vandaan hangt, bekijken en het daarna maar verder uitvogelen. Zoals het altijd gaat, was dat helaas moeilijker uit te voeren dan gedacht.

Tekst /// **Mila Milošević** Beeld /// **Bob Foulidis**

De kleine toren van Babel, een doek geschilderd door Pieter Bruegel de Oude, hangt gebruikelijk in het museum Boijmans Van Beuningen. Aangezien dat al jaren gesloten is wegens een renovatie, is het nu onderdeel van een tentoonstelling in Het depot, de recent geopende, drukbezochte buurman van het museum, waar een groot deel van de collectie is opgeslagen. Tot dusver minimale problemen dus, behalve dat ik, op de dag dat ik wilde gaan, naar het nieuws keek. Het schilderij was uit de expositie gehaald en zou binnen enkele dagen verhuisd worden naar de Hermitage in Amsterdam. Geen probleem voor een student in de hoofdstad natuurlijk, tenzij je geen kamer hebt en een groot deel van de zomervakantie werkend in Rotterdam doorbrengt.

Goed, we hebben het dus over een schilderij. Omstreeks 1560 schilderde Bruegel de Oude dit doek en al sinds halverwege de vorige eeuw is het een van de topstukken van het Boijmans. Rond dezelfde tijd schilderde hij een andere, grotere versie van hetzelfde gebouw, hoewel de bouwstijl van de toren hier vrij anders is dan van de kleine versie – deze is tegenwoordig te bezichtigen in Wenen. Breugel, want zo wordt hij ook wel eens genoemd, had twee andere schilders in zijn familie: zijn vader en zijn zoon. Deze schreven echter hun naam als 'Breughel', wat Breugel de Oude niet deed.

Deze schilderijen zijn gebaseerd op een Bijbels verhaal dat zich al veel eerder afspeelde. In 'Genesis' valt het verhaal te lezen over de bouw van een toren in de stad Babel. De inwoners besloten om gezamenlijk een stempel op de geschiedenis te drukken door een toren te bouwen van ongekende hoogte. In het eerste bijbelboek wordt vermeld dat iedereen op aarde toen nog een en dezelfde taal sprak. Hierdoor kon de bouw van de toren gezamenlijk gedaan worden. Ze wilden dat de stad beroemd zou worden dankzij deze toren en daarom moest deze tot aan de hemel reiken. Zoals altijd in grote verhalen kwam ook hier hoogmoed voor de val. Het nieuws over de bouw kwam God al snel ter ore en het is een understatement dat hij teleurgesteld was in zijn volk. Hij strafte ze door hen zo op te splitsen dat ze verschillende talen spraken, waardoor ze plotsklaps onverstaanbaar waren voor elkaar. Ineens werd de bouw onmogelijk; in deze tijd was het immers nog niet de normaalste zaak om Engels te spreken.

Het zou kunnen dat er ooit echt een toren van Babel is geweest, maar het is zeker dat deze inmiddels niet meer bestaat. Op kleitabletten werd er gesproken over een *zikkoerrat*, 'een trapvormige tempeltoren'. Deze toren zou onderdeel zijn geweest van een tempel gewijd aan een van de meest vooraanstaande goden van Babylon, die Bab-Iloe werd genoemd: 'poort van God'.

> **Het nieuws over de bouw kwam God al snel ter oren en lichtst gezegd was hij teleurgesteld in zijn volk**

Dat brengt me bij de oorsprong van de naam 'Babel'. De naam komt vermoedelijk van de stad Babylon, maar de naam heeft ook een dubbele betekenis. *Bab-li* zou een Akkadisch woord zijn dat evenzeer verwijst naar een 'poort van de goden' en in het Hebreeuws betekent *balal* 'verwarring zaaien'. De naam 'Babel' is echter pas achteraf bedacht, waarschijnlijk juist vanwege deze achterliggende definities. Tegenwoordig lijkt Babel vooral talige associaties op te wekken en minder deze hemelse en verwarrende betekenissen met zich mee te dragen. Zo zijn er meerdere vertaalservices die deze naam dragen, kun je taalcursussen volgen bij instanties met deze naam en is er natuurlijk dit blad van de Amsterdamse Faculteit der Geesteswetenschappen.

Nu we meer over de achtergrond van het werk weten, kunnen we ons buigen over het schilderij zelf. Bruegel de Oude heeft ooit drie versies gemaakt, waarvan er slechts twee overgeleverd zijn. 'De grote' – die te bezichtigen is in Wenen – en 'de kleine' – normaal te zien in Rotterdam, maar deze zomer in 020 voor de uitzondering – de toren waar we ons vandaag mee bezig houden.

Het tafereel is duidelijk een momentopname voor het ongeluk toeslaat: overal zijn hardwerkende mensen te zien die samen de toren telkens een stukje de lucht in laten groeien. Ze zijn schijnbaar al een tijd bezig; aan de onderkant zien de stenen er namelijk grijs en verkleurd uit, terwijl het bovenste deel nog een vlammend rode kleur heeft. Bruegel de Oude speelt met deze kleurverschillen. Zo wordt er bijna helemaal links een nieuwe lading bakstenen omhoog getakeld, hun onmiskenbare rode kleur laat een strook aan kleur onder zich achter. Verder naar het midden is iets soortgelijks te zien. De website van het museum vermeldt dat daar zakken kalk omhoog worden gehesen, wat een wit spoor op de toren, de mensen en de steigers achterlaat. Het kalk werd vermoedelijk als metselspecie gebruikt.

Naast deze twee taferelen is er nog veel meer te zien, Bruegel schuwde details niet en elke keer weer vallen er nieuwe kleinigheidjes te ontdekken. Zo is er rechts op het doek een drukbezochte haven te zien, waarschijnlijk de plek waar het bouwmateriaal werd aangeleverd. En we zien dat de omhangende wolken lijken te suggereren dat de toren de grootte van een berg heeft aangenomen. Ook hier zien we op twee manieren dat de vooruitzichten niet goed zijn: er is letterlijk en figuurlijk storm op komst. Rechts hangen onweersachtige regenwolken en de toren heeft al een behoorlijke maat vergaard, wat niet iedereen even gunstig stemt. Deze hoogte wordt door de schilder benadrukt door te laten zien wat voor invloed het bouwwerk op het wolkendek heeft. Zo denk ik, na zes jaar aardrijkskunde, rechts de loefzijde van het bouwwerk te ontdekken. De wolken zijn hier donker en stormachtig en pas als ze uitregenen aan de ene kant zullen ze de toren overstijgen en kunnen overwaaien naar de zonnigere kant. Of misschien draaf ik nu dan te veel door?

Sinds 28 augustus is *De kleine toren van Babel* weer gewoon in Het depot van het Boijmans te bezoeken. Dus mocht je na dit artikel zelf meer details willen zoeken of je familie met alle nieuw opgedane kennis onderspuwen, dan is het absoluut de moeite waard – anders overigens evenzeer. ▲

Trippend de oorlog in

Tijdens de oorlog in Syrië kwam er een enorme drugsproductie op gang die bijdroeg aan de financiering van de oorlog. Sterke amfetaminepillen genaamd 'captagonpillen' droegen niet alleen bij aan de oorlogseconomie, maar zouden volgens *The Washington Post* de jihadisten omtoveren tot geduchte superstrijdkrachten. Onder invloed van deze pillen waren slaap en eten onnodig en overheerste een euforisch gevoel van onoverwinnelijkheid dat in combinatie met afgevlakte emoties leidde tot waanzinnige daden. Het is slechts een van de vele voorbeelden waarin drugs en oorlog elkaar hebben gevonden. Dit essay duikt de geschiedenis in van drugsgebruik in oorlogen.

Tekst /// **Afra van Ooijen** Beeld /// **Bert Slenders**

De combinatie van oorlog en drugsgebruik wordt vaak geassocieerd met de 'War on Drugs' waarmee het geheel aan anti-drugsmaatregelen van de Amerikaanse overheid wordt bedoeld. Dat drugsgebruik en oorlogvoering al eeuwenlang hand in hand gaan is echter een onderbelicht fenomeen. Van de oudheid tot het heden schuwen soldaten niet weg van het gebruik van verdovende middelen om zo beter te kunnen presteren en angsten te kunnen onderdrukken. Het idee dat soldaten vaak volledig uit hun dak ten strijde trekken zet oorlogvoering in een heel ander perspectief. Hoewel echt niet alle soldaten drugsgebruikers zijn kun je je toch afvragen of het gebruiken van verdovende middelen niet een begrijpelijke manier is om aan de reële gruwelijkheden van oorlog te ontsnappen. Zonder daarover enig moreel oordeel te vellen zal ik deze geschiedenis induiken.

Het begon al bij de Griekse en Romeinse troepen die tijdens hun oorlogen grote hoeveelheid alcohol zouden consumeren. Homerus schreef meermaals over hoe er tijdens de Trojaanse oorlog vaak gezamenlijk alcohol geconsumeerd werd door de troepen om de pijn te verzachten na geleden verliezen. Dit was echter niet om de reden die je zou denken, want ondanks dat de Grieken hun wijngod Dionysos vereerden werd het niet gewaardeerd om buitensporig te drinken. De beruchte strijdlustige Spartanen werd met de paplepel ingegoten dat dronkenschap iets was om je voor te schamen. Vervolgens waren de Romeinen aan de beurt. Zij bevoorraadden hun legioenen met een drankje genaamd *posca*, een goedkope variant van wijn aangelengd met azijn en kruiden. De keuze voor deze alcoholische versnapering als go-to drankje was niet om het legioen te laten lallen en brallen, maar had een praktische reden. Posca was namelijk een veiligere en gezondere drankkeuze dan het in die tijd kwalitatief slechte water. Alhoewel excessief drinken ook in het oude Rome geen deugd was kwamen er wel schandalen voor. In 97 voor Christus werd een Romeins legioen bijvoorbeeld zo dronken dat ze vergaten het kamp te bewaken en vervolgens afgeslacht werden. Het alcoholgebruik van de Griekse en Romeinse legers had dus een meer praktische functie, de effecten van alcohol waren niet bevorderlijk voor de oorlogvoering en daarom kwamen excessen weinig voor.

Pas in de middeleeuwen lijkt het gebruik van verdovende middelen een nieuw doel te krijgen. De plundertochten van de Vikingen hebben een mythische status in ons historisch bewustzijn, maar dat de Vikingen deze invasies mogelijk uitvoerden onder invloed van psychedelica is pas beter bekend sinds de Netflix serie 'Vikings: Valhalla'. Lange tijd werd gezegd dat de Vikingen paddo's innamen voor hun plundertochten, maar vandaag de dag wordt dat vooral gezien als een mythe. De Vikingkrijgers genaamd 'Bersekers' bleken wel psychedelica tot zich te nemen, maar dan in vorm van een bepaald soort kruiden. Deze kruiden dreef hen in een staat van extase en delirium, die hun agressiviteit versterkte en hun grenzen deed vervagen. Dat de Verenigde Staten momenteel met een opioïde-epidemie kampen is wel bekend. Alleen al vorig jaar stierven er meer dan 100.000 mensen aan een overdosis. De eerste Amerikaanse opioïde epidemie begon tijdens de Amerikaanse burgeroorlog. Volgens het prijswinnende onderzoek uit het doctorale proefschrift van de historicus Jonathan S. Jones 2021 waren er rond 1890 honderden duizenden Amerikanen verslaafd aan opiaten, waarvan het overgrootste deel bestond uit veteranen die in aanraking waren gekomen met opium en morfine tijdens de oorlog. De in drugs gespecialiseerde historicus, David T. Courtwright schreef dat morfineverslaving toentertijd ook wel 'the army disease' werd genoemd. Opiaten hielpen niet alleen tegen de pijn, maar konden kalmerend en verdovend werken tegen stress en oorlogstrauma's. Volgens een Washington Post artikel dat uitkwam naar aanleiding van het proefschrift van Jones was dit ook de eerste keer dat een drugs epidemie als fenomeen voorpaginanieuws was. Na de oorlog bleven de opiaten zo gemakkelijk verkrijgbaar waardoor de verslaving gemakkelijk gefaciliteerd kon worden.

Het gebruik van Cocabladeren als middel om het uithoudingsvermogen van onder andere soldaten te verbeteren vindt zijn oorsprong al bij de Zuid-Amerikaanse indianen en met name de Inca's. In de negentiende eeuw begon een Duits bedrijf met het importeren, bewerken en produceren van de Cocabladeren in een nieuwe vorm. Het resultaat hiervan werd op de markt gezet als een energie stimulans die tevens voordelig zou zijn voor het leger. Doordat het de honger zou onderdrukken zou er namelijk minder voedsel nodig zou zijn voor soldaten. Tijdens de eerste wereldoorlog wordt het gebruik van cocaïne vervolgens enorm populair, waarbij alle deelnemende partijen grootschalig cocaïnegebruikers waren. In een item van de NOS uit 2017 kwam naar voren dat cocaïne in de Eerste Wereldoorlog vooral werd geproduceerd en geleverd door het neutrale Nederland. Hoe al die mannen vier jaar lang in staat waren om met hun kameraden dagenlang te marcheren, loopgraven te graven en vervolgens nachtenlang alert blijven in

die helse loopgraven is voor mij één groot raadsel. Dat een groot deel van hen cocaïne gebruikte om hiertoe in staat te zijn maakt het een klein beetje makkelijker te verklaren.

Het concept Blitzkrieg in de Tweede Wereldoorlog krijgt een heel nieuw karakter met de kennis dat de Duitse nazi's onder invloed waren van enorme hoeveelheden crystal meth-achtige drugs genaamd pervitiene. De onderzoeksjournalist Norman Ohler schreef er een boek over '*Der Totale Rausch: Drogen im Dritten Reich*' dat uitkwam in 2015. Speciaal voor de oorlog ontwikkelde de nazi's voor de oorlog een drugs om 'super soldaten' te creëren die onder invloed langer wakker konden blijven, energieker zouden zijn en zich euforisch zouden voelen. Een artikel in Time Magazine schrijft hoe de pervitiene pillen precies in de nazi-ideologie pasten met diens obsessie met lichamelijke en mentale superioriteit. Voor de invasie van Frankrijk, België en Nederland werden er maar liefst 35 miljoen pillen geleverd aan het marcherende leger dat vervolgens luttele dagen nodig zou hebben om de boel te veroveren. Niet alleen de soldaten zelf waren aan de drugs, maar ook belangrijke nazi kopstukken waren onder invloed van verdovende middelen. Zo ontrafelde Ohler met dit onderzoek zelfs hoe de nazi leiding, waaronder Göhring en Hitler zelf, kampten met onder andere een opiaatverslaving. Veel historici zijn met goede reden kritisch wat betreft het benadrukken van het drugsgebruik in Nazi-Duitsland, omdat het absoluut geen reden mag zijn om de gruwelijkheden van hun oorlogsmisdaden te relativeren.

Na de wereldoorlogen is een van de meest bekende oorlogen waarin drugsgebruik een grote rol speelde de Vietnamoorlog. Tijdens de Vietnamoorlog voorzag het Amerikaanse leger hun troepen van speed. Het gebruik van deze pep-pillen werd door het leger aanbevolen om 48 uur alertheid te stimuleren. In de praktijk werd er door de soldaten veel meer gebruikt dan de voorgeschreven hoeveelheden waardoor er in 3 jaar tijd maar liefst 225 miljoen pillen doorheen gingen. Het onder invloed zijn van deze pillen werd later door veteranen veelal beschreven als een manier waarop ze zich onoverwinnelijk voelden. Daarnaast werden er ook grote hoeveelheden opiaten gebruikt, waaronder voorgeschreven pijnstillers en ontstond er op de zwarte markt een enorme vraag naar heroïne en opium. Alhoewel het opiaten gebruik in Vietnam zeker problematisch was ontstond er volgens de historicus Jeremy Kuzmarov toentertijd een mythe van de drugsverslaafde Amerikaanse Vietnam militair. Deze mythe zou zowel linkse als rechtse politieke doelen dienden. Enerzijds kon het slachtofferschap van de zielige soldaten de anti-oorlog moraal versterken, terwijl anderzijds deze verslavingen de anti-drugs gevoelens zouden versterken.

In 2016 bracht de militaire historicus, Lucasz Kamienskieen, een boek uit genaamd 'Shooting Up: A Short History of Drugs and War'. De kern van deze studie is dat drugsgebruik een centraal aspect is van het menszijn. Hij benadrukt tegelijkertijd dat zowel oorlogvoering als het gebruik van verdovende middelen tegen de menselijke natuur ingaat en daarom een paradox op zichzelf zijn. Soldaten zouden zichzelf namelijk voor het grotere geheel opofferen, terwijl dit ingaat tegen het natuurlijke instinct om te overleven. Hij ziet eenzelfde paradox in het gebruik van verdovende middelen, omdat in de natuur planten als verdedigingsmechanisme tegen herbivoren psychoactieve bijwerkingen hebben ontwikkeld. Het per ongeluk nuttigen van zulke planten zou een waarschuwingssignaal moeten geven dat het gevaarlijk is om te eten, terwijl het bewust opzoeken van dit gevaar volgens Kamienski wederom ingaat tegen het natuurlijke instinct om te overleven. Dit is een vrij conservatief perspectief op het gebruik van verdovende middelen die het eeuwenlange recreatieve gebruik van hallucinerende en stimulerende middelen in groepsverband buiten beschouwing laat. Toch laat het goed zien hoe oorlogsvoering tegen de menselijke drang ingaat om te overleven, en dat het daarom niet gek is om stimulerende middelen te gebruiken om die overlevingskans te vergroten. ▲

Radical Outlet for the Xenomaniac in You

Het was 1986 toen Peter Giele achter in een kledingwinkel aan de Kalverstraat een halfopen deur ontdekte. De deur leidde naar een grote donkere ruimte met klapstoelen, een projector en een paar duiven. Het bleek een verlaten bioscoop te zijn die ooit de naam Roxy droeg. Peter Giele, een even excentriek als eigenwijs kunstenaar, was na zijn ontdekking neergeploft op een van de klapstoelen en nam de ruimte in zich op. Hij had grootse plannen voor de Amsterdamse kunst- en uitgaanswereld. De RoXY, die met horten en stoten uit zijn fantasie stroomde, werd een van de belangrijkste nachtclubs in de geschiedenis van Amsterdam.

Tekst /// **Jens van der Weide** Beeld /// **Lesine Möricke**

Giele kwam samen met Arjen Schrama en Eddy De Clercq om nachtclub RoXY te realiseren. Schrama was uitgever van het muziektijdschrift *Vinyl* en nam de bedrijfsvoering op zich. De Clercq was succesvol dj en werd verantwoordelijk voor de muziek. Aan passie was er gelukkig geen gebrek toen de verbouwing begon. Giele wist haarfijn wat hij met de ruimte wilde en gaf zijn ziel en zaligheid om zijn kunstwerk te realiseren. Hij werkte een jaar lang onafgebroken en legde eigenhandig de garderobe, het podium en de toiletten aan. Schrama had geen controle meer over de organisatie en stond met lede ogen te kijken hoe de kunstenaar los ging. Giele bleek even creatief als ongeleid te zijn. Het project duurde uiteindelijk een jaar langer dan gepland en kostte vier keer zoveel als geprojecteerd. Met forse schulden ging in 1987 de discotheek RoXY aan de Singel in Amsterdam dan eindelijk open. De Clercq, gewapend met eenzelfde eigenzinnigheid als Giele, had vooruitstrevende ideeën over de programmering.

De Clercq had geproefd van een nieuw muziekgenre toen hij halverwege de jaren 80 de Verenigde Staten bezocht. In steden als Chicago en Detroit werd onder de zwarte bevolking geëxperimenteerd met drumcomputers en synthesizers. Deze nieuwe muziek wordt getypeerd door een elektronische melodie (specifiek de *electronic squelch* van de Roland TB-303 synthesizer), een vierkwartsmaat en een minimalistische vrije structuur. De groep Phuture gaf in 1987 het nummer 'Acid Tracks' uit en luidde daarmee het tijdperk in van *acid house*. De Clercq wist het zeker: deze muziek moest en zal overwaaien naar Nederland.

House bleek niet in goede aarde te vallen. In het begin van de RoXY werden succesvolle avonden georganiseerd met een diversiteit aan muziekgenres. Punk- en glamrock werden afgewisseld met simpele feestnummers, maar ook funk en de nog relatief nieuwe hiphop was geliefd. Hoewel de RoXY haar identiteit nog niet helemaal had gevonden - het was te chic voor *underground* en te *underground* voor chic - was de directie tevreden over de resultaten. Toen vervolgens de schaarse houseplaten voorzichtig tussen andere stijlen door werden gemixt waren de dj's nog onwennig. De onhandige overgang van een Italiaans disconummer naar een ruige housebeat moest worden verbloemd met geluidseffecten op een cassettebandje. De moeite was tevergeefs. Het publiek begreep de muziek niet en de dansvloer stroomde snel leeg. Tot ongenoegen van de directie zette de Clercq door, want hij zag dat in Engeland de house-bom ook was geëxplodeerd. De RoXY zat nog diep in de schulden en de directie stelde een ultimatum voor het house-experiment. De Clercq kreeg in de zomer van 1988 nog een maand om het tij te keren. De Clercq wist zeker dat ook hier de bom zou ontploffen, het moest gewoon nog even klikken.

> **De onhandige overgang van een Italiaans disconummer naar een ruige housebeat moest worden verbloemd met geluidseffecten op een cassettebandje**

Die klik kwam er. In '88 werd de EK-winst binnengesleept door het Nederlands elftal en de zomer stond in het teken van feest. Een groep Britse dj's genaamd 'Soho Connection' kwamen als house-evangelisten de eerste acid house *weekender* op het NDSM-werf organiseren: 'London Comes to Amsterdam'. Engelse feestvierders kwamen overgevlogen om te feesten en de Nederlanders werden nieuwsgierig. Het housefeest werd een daverend succes. Mensen kropen via alle gaten en kieren de bomvolle loods in om een glimp op te vangen van de met rook en stroboscoopflitsen gevulde ruimte. Wat ze zagen was een feest zoals nooit eerder gezien. Mensen waren uitgedost in de meest uiteenlopende outfits en dansten tot de zon op kwam. Geen dansje-en-drankje ritueel meer, maar een nacht lang onafgebroken uit je dak gaan, volledig losgezongen van de realiteit. Een nieuwe drug, ecstasy, liet de gelukzaligheid golven door de loods. Die nacht werd house gevoeld tot in de diepste vezel. Kranten schreven uitgebreid over de overgevlogen muziekhype. De Clercq en zijn collega Joost van Bellen de meest extravagante shows georganiseerd. Drag, sex of mode, alles kwam voorbij. Regelmatig werden speciale avonden georganiseerd. De 'Pussy Lounge' was een avond voor alleen vrouwen. 'RoXY is Gay every Wednesday' was een initiatief van DJ Steve Malenka om te vechten tegen stigma's en een uitlaatklep te bieden midden in een aidsepidemie. De fijne sfeer in de RoXY werd mede mogelijk gemaakt door een notoir streng deurbeleid. Leden konden zo doorlopen, de overige gasten kregen te maken met de portiers die op basis van vlugge inschattingen het kaf van het koren scheidden. Het werkte: de populaire RoXY was voor de gelukkigen die wel een nachtje in de club hadden veiliggesteld de perfecte omgeving om je af te sluiten van de wereld.

Acid house was in de jaren negentig alweer over zijn hoogtepunt heen, maar heeft een onmiskenbare invloed gehad op andere dance-genres zoals trance, hardcore en drum and bass. Ook de in Amsterdam eindeloos populaire techno vindt zijn wortels in de

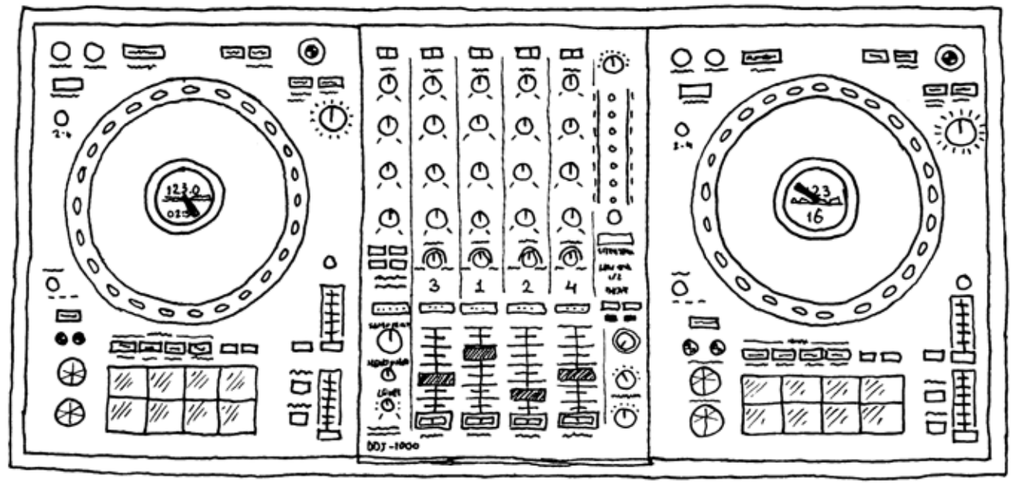

zagen het perfecte moment om de RoXY in het teken te zetten van house. De directie, net terug van vakantie, zag hoe Amsterdam housemuziek binnen een weekend had omarmd. De opeenvolgende RoXY-avonden waren bomvol met elke avond een rij tot aan de Munt. House had zichzelf bewezen en de *second summer of love* was begonnen.

In de tien jaar die volgde groeide de RoXY uit tot een van de meest toonaangevende nachtclubs in Amsterdam. Het housepaleis werd een vrijplaats voor feestvierders, kunstenaars en iedereen die wilde proeven van het nieuwe hedonisme en deed zo recht aan de door Giele bedachte backroniem *Radical Outlet for the Xenomaniac in You*. Binnen werd het grenzeloze karakter van de RoXY volop tentoongesteld. Op de uitbundige, en vooral dure, decors werden housemuziek: de synthesizers, het hoge tempo en de vrije structuur. De invloeden van house zijn op een gemiddelde uitgaansavond in Amsterdam duidelijk te horen. De RoXY was de plek waar deze muziek voet aan de grond kreeg in Nederland.

Na ruim twaalf jaar was het afgelopen met het feest. Peter Giele, het creatieve brein achter de nachtclub, overleed plotseling in 1999. In lijn met zijn persoonlijkheid werd de uitvaart een grootse vaartocht door de Amsterdamse kanalen, afgesloten met een afscheidsfeest in de RoXY. Het bleek ook meteen het laatste feest. De vuurspuwende klok boven de dansvloer zette het pand in lichterlaaie. Eenmaal veilig gevlucht moest men toekijken hoe de RoXY, volledig in zijn eigen extravagante stijl, binnen een nacht van de aardbodem verdween. ▲

Zonder Bijbel geen extase

Extase is een woord met een mysterievol aura. Het duidt op een ontstijgen aan alledaagse ervaringen. Zij raakt aan een ‘buiten jezelf treden’ en is een soort verheffing gedurende welke je ongebruikelijke, sublieme ervaringen opdoet. Een pil die je je zorgen laat vergeten en helpt op te gaan in de geluidsgolven van muziek draagt haar als naam. Waar komt dit woord ‘extase’ vandaan?

Tekst /// **Kevin Hoogeveen** Beeld /// **Imke Chatrou**

Het Oudgriekse *ékstâsis* (ἔκστᾶσις) is de meest waarschijnlijke oorsprong. Het heeft verschillende betekenissen die uiteenlopen van verplaatsing, verandering en naast iets staan tot het afgeleid zijn van iemands gedachten, door bijvoorbeeld een emotie, een trance of grote opwinding. De tegenwoordig gangbare invulling van het begrip, die van trance of ‘van enthousiaste verwondering vervuld’, houdt verband met wat de Grieken ‘ziel’ noemden. De ékstâsis als aanduiding van een beweging van de ziel vinden we al bij Aristoteles. In de Bijbel komt ze ook vaak voor op een manier die lijkt op het hedendaagse begrip van extase.

Een eerste extase komen we tegen in het evangelie van Lucas (5.26). Daarin ‘nam’ letterlijk vertaald ‘extase bezit van allen’ die zagen hoe Jezus een man liet lopen die voorheen aan zijn bed gekluisterd was. De Nieuwe Bijbelvertaling (NBV21) vertaalt de zinsnede met ‘zij stonden versteld’. De ‘extase’ die ‘allen greep’ vindt toelichting in het vervolg. De getuigen van het wonder ‘loofden God’ en zeiden ‘vervuld van ontzag’ dat zij iets ‘totaal onverwachts’ of ‘ongelofelijks’ hadden aanschouwd. De tweede extase is ook gerelateerd aan een wonder. In het evangelie van Marcus (5.42) staan alle aanwezigen versteld wanneer Jezus een pas gestorven meisje opwekt uit de dood. Letterlijk ‘waren zij buiten zichzelf in grote extase’, omdat Jezus’ woorden sterker bleken dan de dood.

Extase is in de Bijbel onlosmakelijk verbonden met een ontmoeting met het goddelijke. Zo raakt Petrus ‘in extase’ wanneer hij een visioen krijgt over rein en onrein voedsel (Hand. 10.10) en evenzo Paulus wanneer hij van Godswege iets verneemt in de tempel van Jeruzalem (Hand. 22.17). De Statenvertaling vertaalt hier extase als ‘vertrekking van zinnen’. Deze twee extases verschillen van die in de evangeliën, en wel in die zin dat de extase zelf een wonderbaarlijke ervaring is in plaats van een reactie op een dergelijke ervaring. Toch liggen zij dicht bij elkaar, vooral als je je bedenkt dat ékstâsis ook verband kan houden met gewrichten, zoals in een tekst uit het Hippocratisch corpus (Hp. *Art.* 56).

Wie vandaag denkt aan extase, denkt misschien niet gelijk aan een Bijbels wonder of een ontmoeting met God. Toch ligt in Bijbels taalgebruik de oorsprong van het vandaag de dag meest gebezigde gebruik van het woord. Of je met extase nu ‘buiten zinnen zijn’ bedoelt door ongebreidelde geestdrift en bewondering of door een verrukking en verplaatsing naar een hogere sfeer, de christelijke werkelijkheidservaring ligt vervat in het Nederlandse woord. ▲

Een verhaal over thuis

Tekst /// **Teske Wortman** Beeld /// **Winonah van den Bosch**

Ik ben bedekt in een laag van zweet en zonnebrand. In de winter zal ik wensen voor een minuutje van deze warmte zoals ik nu wens voor een minuut winterse kou. Ik zal nooit meer klagen wanneer ik de kou tot in mijn botten voel.

Het geluid van een voorbij scheurende brommer vervaagt. Binnen hoor ik stemmen die ik mijn leven lang al heb gehoord. In het huis van baksteen is het nog een beetje koel.

Er zitten bruine vegen op mijn tuinbroek die er niet meer uit willen. Alsof de broek de vlekken draagt om te zeggen: Ik ben gebruikt zoals bedoeld, ik heb gedaan waarvoor ik gemaakt ben.

Teletekst, de Tour en Japanse puzzels.

De mensen die ik het beste ken en door wie ik zelf zo goed gekend word.

Ik weet van ieder persoon in dit huis hoe hun voetstappen klinken op de trap. Ik weet hoe laat de vuilniswagen langskomt. Er valt in dit huis niks meer te leren.

Een oase lag hier verstopt, in het huis waar ik geboren ben. ▲

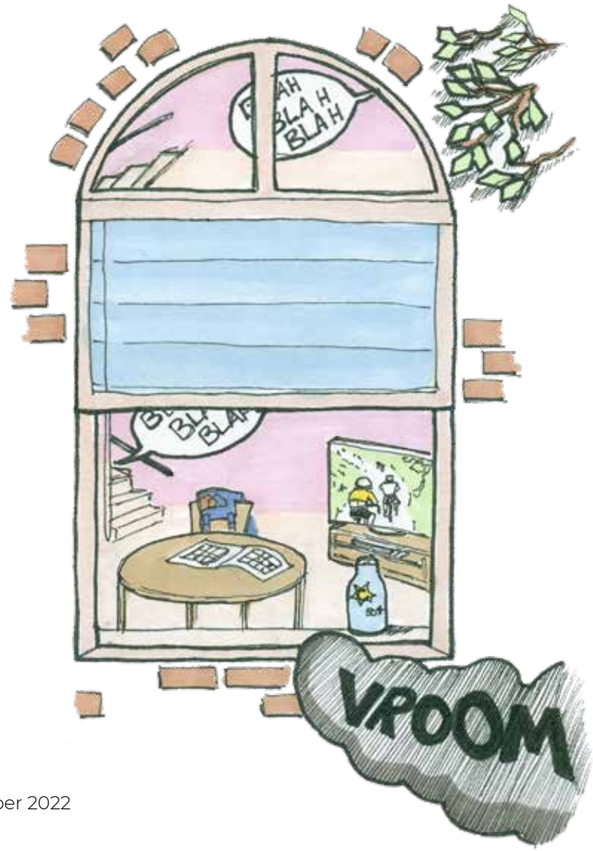

COLOFON

Babel, Maandblad voor de Faculteit der Geesteswetenschappen, Spuistraat 134, kamer 2.01F, 1012 VB Amsterdam, babel-fgw@uva.nl

Hoofdredactie
Loïs Blank, Kevin Hoogeveen en Jens van der Weide

Redactie
Edgar Albers, Dorus Asselbergs, Sonja Buljevac, Lucas Gortemaker, Sarah Groeneweg, Dieuke Kingma, Sophie Meijer, Mila Milošević, Afra van Ooijen, Laura Overheul en Teske Wortman

Eindredactiecoördinatie
Jolien de Graaf

Eindredactie
Sonja Buljevac, Amber Bregman, Sarah Groeneweg, Sanne de Jong, Laura Overheul, Lisa van der Werf en Lisanne de Zee

Beeldcoördinatie
Fieke de Groot en Mila Milošević

Coverbeeld
Bob Foulidis

Fotografie
Sietske Arnoldus en Sjoerd Baerts

Illustraties
Winonah van den Bosch, Imke Chatrou, Bob Foulidis, Fieke de Groot, Jolan Lammertink, Mila Milošević, Lesine Möricke, Bert Slenders en Fiona Triest

Webredactie
Mila Milošević

Redactieraad
Sarah Beeks, Reinier Kist, Everdien Rietstap en Thomas Rueb

Vormgeving
Luke van Veen, www.lukevanveen.com

Druk
drukpartnerszuid www.drukpartnerszuid.nl

Vind ons leuk

www.babelmagazine.nl

Zie ons archief in op de UvA-website van *Babel*. Je vindt ons in de A-Z lijst van je opleiding.

In extase

Tekst /// **Sarah Groeneweg** Beeld /// **Sjoerd Baerts**

Laatst heb ik God ontmoet
Ze zei me hoe het zit.
Alles wat je bent vergeten
Zit nog vers in je hoofd
En alles wat je denkt te weten
Heeft zij al aan iemand anders beloofd.

Haar zusje heet Extase,
Ze is een eigenaardig ding.
Je kunt naar haar op zoek gaan maar
Dat heeft weinig zin.

Probeer elke pil,
Leg je been maar in je nek.
Spring uit je vliegtuig, geniet
Vooral ook van de val.
Maar verwacht haar niet te vinden,
Al die trucjes kent ze al.

Hoe harder je op zoek bent,
Hoe verder zij verdwijnt.
Het is namelijk zij
Die kiest op wie ze haar licht schijnt.

Dus de volgende keer dat je naar beneden rijdt over de brug, en het silhouet van de stad glimlacht met een gouden gloed naar je terug, en je voelt je vol, en heel, en er is niks dat je veranderen zou, weet dan dat ze heeft gekozen, ze koos voor jou, alleen voor jou.